

UPPSALA UNIVERSITET

Rapport 2010ht4768

Institutionen för utbildning, kultur och medier

Institutionen för didaktik

Examensarbete i utbildningsvetenskap

inom allmänt utbildningsområde, 15hp

Astrid Lindgrens litteratur utifrån ett didaktiskt perspektiv

**En idéanalys med fokus på de idéer och värderingar som författarens verk
förmedlar**

Författare:

Emelie Nilsson

Therese Pettersson

Handledare:

Anna Nordlund

Betygsättande lärare:

Jörgen Mattlar

Sammanfattning

I det här examensarbetet studeras Astrid Lindgrens litteratur utifrån ett didaktiskt perspektiv. Syftet är att i en idéanalys undersöka vilka idéer och värderingar som förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk som kan vara en tillgång i undervisningen i grundskolans tidigare år, i detta fall från förskoleklass till årskurs fyra. Fokus ligger på vad litteraturen förmedlar, varför den är didaktiskt relevant samt på vilket sätt innehållet kan vara en tillgång i undervisningen. Idéanalysen är gjord utifrån fyra olika teman, som är relationer, känslor, genus och självkänsla.

Analysen framhåller att böckerna förmedlar olika sorters relationer, som elever kan identifiera sig med. Dessa är relevanta att lyfta i undervisningen för att behandla viktiga ämnen så som identitet, kränkande behandling, mobbning, demokrati, alla människors lika värde, respekt, moral, etik och värdegrund. Vidare visar analysen att Astrid Lindgrens litteratur väcker frågor kring genus, jämställdhet och likabehandling. Hennes verk både förmedlar och strider mot traditionella könsroller vilket kan lyftas fram och diskuteras i undervisningen. Analysen behandlar även temat känslor och att litteraturen ger flera tillfällen till diskussion om känslor i undervisningen. Eleverna kan genom skönlitteraturen få uppleva karaktärernas känslor och genom bland annat diskussion få en djupare förståelse för känslor, känslouttryck och träna sin medkänsla. Temat berörde även frågor om demokrati, diktatur, barns rättigheter, moral, rättvisa och respekt. Analysen innefattar också temat självkänsla. Böckerna skildrar såväl karaktärer med bra som mindre bra självkänsla och ger möjlighet att diskutera och arbeta med självkänsla och identitet.

Nyckelord: didaktik, idéanalys, grundskolans tidigare år, Astrid Lindgren.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Tidigare forskning.....	6
Syfte.....	9
Frågeställningar.....	9
Centrala begrepp och teorier.....	10
Didaktik	10
Tema.....	11
Genus.....	11
Metod.....	14
Avgränsning	14
Uppdelning av undersökningen	15
Presentation av de analyserade böckerna	16
Emil i Lönneberga.....	16
Mio min Mio	16
Bröderna Lejonhjärta	16
Ronja Rövardotter.....	17
Pippi Långstrump.....	17
Lillebror och Karlsson på taket.....	18
Analys.....	19
Relationer.....	19
Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?	19
På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?.....	23
Genus.....	25
Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?	25
På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?.....	28

Känslor.....	29
Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?	29
På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?	33
Självkänsla.....	35
Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?	35
På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?	37
Sammanfattande diskussion	38
Relationer.....	38
Genus	38
Känslor.....	39
Självkänsla.....	40
Slutsats	40
Förslag på vidare forskning.....	41
Litteraturlista.....	42
Verk av Astrid Lindgren.....	42
Litteratur	42
Elektroniska källor	44

Inledning

Vårt examensarbete har Astrid Lindgrens litteratur som utgångspunkt, då hon är en författare som haft stor betydelse för barnlitteraturen i Sverige (Alleklev & Lindvall, 2000). Metoden är en idéanalys av sex olika verk. De böcker som ingår i analysen är *Bröderna Lejonhjärta*, *Mio min Mio*, *Emil i Lönneberga*, *Ronja Rövardotter*, *Pippi Långstrump* samt *Lillebror och Karlsson på taket*. Detta urval gjordes då det innefattar några av de mest populära böckerna skrivna av Astrid Lindgren (www.astridlindgren.se).

Det är relevant att eleverna i grundskolans känner till Sveriges kultur, vilket kan förmedlas genom skönlitteratur (Alleklev & Lindvall, 2000). Undersökningen lyfter fram idéer och värderingar i verken och studerar dem utifrån ett didaktiskt perspektiv. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo94) kan följande läsas angående kultur i skolan: ”Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar” (Utbildningsdepartementet, 2006 s. 3-4).

Flertal forskare har diskuterat positiva aspekter av att använda skönlitteratur som en tillgång i undervisningen (Alleklev & Lindvall, 2000; Ewald, 2007; Hallberg, 1993; Lindö, 2005; Malmgren & Nilsson, 1993). Vi vill därför reda ut på vilket sätt Astrid Lindgrens författarskap kan ses som en tillgång i undervisningen och på vilket sätt idéer och värderingar i ett urval verk kan användas som bland annat diskussionsunderlag i skolan. De berör livsfrågor och fyra olika teman, vilka är relationer, genus, känslor samt självkänsla. I kursplanen för grundskolan i svenska framgår det att skönlitteratur hjälper människan att skapa förståelse för sig själv och världen, samt hjälper oss att skapa vår identitet. Ett arbete kring litteratur kan ge svar på stora livsfrågor. Enligt flera kursplaner i den svenska grundskolan (svenska, religion och samhällskunskap) är det relevant att diskutera livsfrågor och de utvalda teman vi tar upp i undervisningen (Skolverket, 2008).

Det har skett en tillbakagång gällande barns läsning av skönlitteratur i Sverige. Föräldrar har inte lika mycket tid att läsa för sina barn. Eftersom eleverna i mindre utsträckning får möta skönlitteratur i hemmet blir det än viktigare att läraren använder skönlitteratur som en tillgång i undervisningen (Skolverket, 2007). Förhoppningen med denna studie är att möjliggöra just detta, genom att visa hur Astrid Lindgrens verk med fördel kan användas i undervisningen kring dessa fyra utvalda teman.

Tidigare forskning

Nedan presenteras exempel på tidigare forskning rörande dels Astrid Lindgrens författarskap och dels skönlitteratur i undervisningen. Urvalet har gjorts utifrån forskningens betydelse för vår studie.

Vivi Edström har skrivit *Astrid Lindgren - vildtoring och lägereld* (2000). Edström är professor i barnlitteratur och fokuserar på formaspekter i verken, influenser och bakomliggande avsikter och underliggande budskap i litteraturen. Den forskning hon genomfört rör bland annat de böcker som vi analyserar i examensarbetet men Edström har inget didaktiskt perspektiv.

Lena Kåreland (2005) har studerat litteratur utifrån ett genusperspektiv i boken *Modig och stark – eller ligga lågt*. Hon har undersökt hur skönlitterära böcker används i förskolan och skolan och hur pojkar och män samt flickor och kvinnor gestaltas i litteraturen som barnen får möta. Kåreland diskuterar betydelsen av samtal och diskussion kring böckerna. Läraren bör medvetet välja vilka böcker barnen får möta för att väcka deras intresse. Litteraturen påverkar vilka uppfattningar barnen får med sig. Kårelands forskning bekräftar också tidigare forskning som visat att manliga huvudpersoner dominerar i litteraturen. Kåreland är relevant i skrivandet av vårt arbete då vi i analysen kommer att redogöra för innehållet i Astrid Lindgrens böcker utifrån ett genusperspektiv.

Astrid Surmatz har skrivit artikeln *Markering av könsroller inom barnlitteraturen och hur de översätts. Astrid Lindgren: Pippi Långstrump och Bullerby* (1996). Texten ger en vidare förståelse av karaktären Pippi Långstrump kopplat till hur könsroller framställs i böckerna om henne. Surmatz har undersökt könsroller i Pippi Långstrump-trilogin och Bullerbyn-trilogin genom att studera skillnader i översättningen av böckerna från svenska till tyska.

Mycket tidigare didaktisk forskning saknar, vad vi har märkt, hur teman som relationer, genus, känslor samt självkänsla kan integreras i undervisningen.

Annika Löthagen och Jessica Staaf (2009) har skrivit boken *Skön litteratur – vägar till läslust och språkutveckling*. De förespråkar ett medvetet arbete med skönlitteratur. Elever bör få tränas sig att reflektera över det dem läst. Reflektion och samtal kring litteratur hjälper oss att se nya infallsvinklar och är viktigt för språkutvecklingen. De beskriver hur arbete med skönlitteratur kan vara användbart för att arbeta ämnesöverskridande. Denna bok är relevant då även vår studie resulterar till att läraren kan arbeta ämnesöverskridande med Astrid Lindgrens litteratur. I boken ges även tips på hur läraren kan arbeta med skönlitteratur i undervisningen vilket vi använder som stöd i resultatdelen.

Birgitta Alleklev och Lisbeth Lindvall (2000) har i *Listiga räven* genomfört ett läsprojekt på Kvarnbyskolan i Rinkeby som varade i tre år. Syftet var att utforma barns läs- och skrivutveckling genom att använda sig av skönlitteratur och facklitteratur istället för traditionella läromedel. Det enda traditionella läromedlet som användes var matematikböcker. Att använda skönlitteratur kan

väcka barnens lust att läsa och skapa ett bestående intresse för böcker. Alleklev och Lindvalls (2000) läsprojekt är relevant att ha som utgångspunkt då de i sitt arbete använde skönlitteratur i undervisningen. Det visade sig också att projektklassen fick bättre resultat i både svenska och matematik än övriga klasser i Stockholmsområdet.

Rigmor Lindö (2005) skriver i *Den meningsfulla språkväven* att skönlitteratur kan användas i undervisningen som ett komplement till läromedel. Skönlitteraturen har betydelse för elevernas identitetsutveckling och omvärldsuppfattning. Den kan också vara stöd för elevers språkutveckling. Skönlitteratur kan hjälpa eleverna att få en förståelse för andra människor. Lindö menar att barn idag spelar data- och videospel och ser mycket på TV. Populärkultur är en stor del av barnens liv. Skönlitterära texter är enligt Lindö ett bra sätt att nyansera den ofta stereotypa världsbild som eleverna får möta genom populärkulturen.

Kristin Hallberg (1993) redogör i *Litteraturläsning. Barnboken i undervisningen* för hur skönlitteraturen kan användas i undervisningen. Författaren beskriver begreppet litteraturpedagogik, som innebär att läraren har ett medvetet förhållningssätt till skönlitteraturen och användandet av den. Skönlitteratur kan vara personlighetsutvecklande och ge språklig utveckling. Hallberg menar att skönlitteraturen är ett viktigt komplement till de obligatoriska texterna som eleverna får möta i skolan. Eleverna får genom skönlitteraturen olika upplevelser, oavsett på vilket sätt läraren väljer att använda litteraturen. Denna bok är relevant eftersom den belyser hur skönlitteraturen kan integreras i undervisningen.

I antologin *Litteratur som livskunskap* (redaktörer Kersi Skans Nilsson och Torsten Pettersson, 2009) framkommer att skönlitteratur ger stora möjligheter för individer att komma i kontakt med olika livssituationer och reflektera över livsproblem, vilket är relevant i vår undersökning kring hur skönlitteratur kan vara en tillgång i undervisningssammanhang.

I Lars-Göran Malmgren och Jan Nilssons (1993) *Litteraturläsning som lek och allvar* beskrivs hur ett tematiskt arbete med litteratur och livsfrågor kan genomföras i undervisningen. Författarna valde bort traditionella läromedel och ersatte dessa med skönlitteratur i undervisningen. Det som författarna fokuserade på i undervisningen var att arbeta med olika teman. Författarna förde hela tiden samtal och diskussion med eleverna under arbetets gång. Innehållet i skönlitteraturen kopplades till elevernas egna erfarenheter. Boken är relevant för att se hur ett tematiskt arbete med skönlitteratur kan genomföras i undervisningen.

PIRLS 2006 (Progress in International Reading Literacy Study) är en av de mest omfattande undersökningarna som gjorts om barns läsförmåga. Studien blev färdig 2007 och innefattar fyrtiofem länder. Den genomförs vart femte år i årskurs fyra. Undersökningen visade att en markant tillbakagång har skett gällande hur mycket skönlitteratur barn i Sverige läser, mellan år 2001 och år 2006. Denna nedåtgående trend påbörjades redan före 1991. För barns läsande har föräldrarnas inställning till böcker och läsande varit avgörande. Undersökningen visade att föräldrarna har en positiv inställning till läsning. Trots detta så läser föräldrar mindre regelbundet för sina barn, föräldrar läser inte varje kväll för sina barn utan när tid finns. Tiden som funnits till

läsning läggs nu på andra aktiviteter. Förutom att barn idag läser mindre själva så har andelen läsande förebilder minskat i hemmen (Skolverket, 2007). Det är enligt vår mening viktigt att skolan kan kompensera för detta, forskning visar dock att så inte är fallet. Forskning har visat att litteraturläsningstillstånd även är svag i skolan (Skolverket, 2007).

Anette Ewald (2007) behandlar i sin avhandling *Läskulturer* frågor om skönlitteraturens betydelse för elever i skolans mellanår, åldersgruppen 10-13 år. Författaren har studerat vilka läs- och litteraturerfarenheter barnen blir inbjudna till att göra i skolan. Resultatet av undersökningen visade bland annat att de elever som har svårare med att läsa ofta lämnas ensamma för att läsa individuellt. De får även läsa böcker som inte utmanar dem. Läsningsen tas in i undervisningen som en extrauppgift. Denna undervisningsform hjälper inte eleverna att utveckla sin läsning och läsförståelse. De elever som redan har ett stort intresse för läsning hittar lätt nya läserfarenheter vilket eleverna som har ett mindre läsintresse inte gör. Lärarna i studien har en pedagogisk utbildning och är pedagogiskt engagerade. De flesta av lärarna har dock inte så stora erfarenheter av litteraturläsning. Att läsa böcker i undervisningen prioriteras inte då tiden inte räcker till. Malmgren i Ewald menar att: "[...] en didaktisk medveten litteraturundervisning i stort sett saknas i de undersökta läskulturena" (Ewald, 2007, s. 373). De tillfällen eleverna får läsa litteratur är framför allt i svenskämnet och de sker för att träna läsning och språket. Lärarna kopplar inte innehållet i böckerna till demokrati- och värdegrundfrågor, som är en viktig del i kursplanen och läroplanen för skolan (Ewald, 2007). Med vår undersökning hoppas vi bidra till att visa på hur innehållet i litteratur kan användas i undervisningen. Vi gör ett försök att redogöra för hur litteratur kan tas tillvara på utifrån ett didaktiskt perspektiv, som har betydelse i flera ämnen än endast svenskämnet.

Syfte

Studien syftar till att undersöka vilka idéer och värderingar som förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk, utifrån ett didaktiskt perspektiv. Ett särskilt fokus är riktat på vad litteraturen förmedlar och varför det är relevant samt på vilket sätt innehållet kan vara en tillgång i undervisning i grundskolans tidigare år. Analysen utgår från fyra olika teman, relationer, känslor, genus och självkänsla.

Frågeställningar

Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?

På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?

Centrala begrepp och teorier

I följande avsnitt redogörs för de begrepp och teorier som är centrala i studien samt innebörden av dessa.

Didaktik

Denna studie utgår från ett *didaktiskt perspektiv* då syftet är att undersöka vilka idéer och värderingar som förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk och hur innehållet kan vara en tillgång i undervisningen.

Didaktiska teorier och modeller är viktiga hjälpmedel för att som lärare utveckla sin undervisning. Lärarstudenter får under sin utbildning lära sig att utveckla sin möjlighet att handla och tänka didaktiskt inför sitt senare arbete som lärare. På så vis har didaktiken en viktig betydelse för lärare och undervisning. År 1989 inträffade den europeiska integrationen samtidigt som Tyskland återförenades. Berlinmuren revs och Tyskland var då inte längre uppdelat i öst- och väst Tyskland. Då ökade även intresset för den tyska pedagogiken och didaktiken påtagligt i Norden. Från att fokus länge hade legat på den anglo- amerikanska forskningen fick nu den tyska pedagogiken stor betydelse. Jank och Meyer (2009) tyder på att didaktik är ett stort begrepp som ibland kan få en för snäv definition. De menar att didaktiken svarar på frågorna: Vem som skall lära sig, vad man skall lära sig, när man skall lära sig, med vem man skall lära sig, var man ska lära sig, hur man skall lära sig, genom vad man skall lära sig, varför man skall lära sig och för vad man skall lära sig. Författarna definierar begreppet didaktik på följande: ”Undervisningens och inlärnings teori och praktik” (Jank & Meyer i Uljens, 2009, s.18). Undervisningen innefattar på så vis både teori och praktik. Jank och Meyer (2009) påpekar att didaktiken kan vara pedagogiska handlingar som utförs i praktiken av såväl lärare som elever. Själva ordet didaktik kan ha flera betydelser, författarna betonar betydelsen ”konsten att undervisa”. Didaktik är en del i pedagogiken. Skillnaden mellan didaktik och pedagogik är att didaktiken lägger större vikt på undervisningens innehåll och genomförande med fokus på syfte, innehåll och metod. Vid planering av undervisning är de didaktiska frågorna vad, hur och varför relevanta. Varför- frågan blir väsentlig för att ge svar på syftet. Vad- frågan svarar på vilket stoff som utgör undervisningens innehåll. Hur- frågan besvarar vilken metod, vilka arbetssätt och arbetsformer som tillämpas (Lindström & Pennlert, 2006; Långström & Viklund, 2006). I denna studie reflekteras över dessa tre didaktiska frågor vid sammanställningen av analysdelen. Även syftet innefattar de didaktiska frågorna. Vi kommer att reflektera över vad de analyserade texterna förmedlar för idéer och värderingar samt varför just dessa är relevanta och hur innehållet kan vara en tillgång i undervisningen.

Tema

Begreppet *tema* kan definieras som ämnet för en text. Under 1900-talet började begreppet användas inom litteraturvetenskapen för att utläsa underbetydelser i texten. Att formulera teman för analyser kan hjälpa läsaren att se mer i texten. För att se återkommande mönster och budskap i en text kan det vara användbart att studera teman (Bergsten, 1998; Holmberg & Ohlsson, 1999). För att strukturera upp analysen valde vi att analysera Astrid Lindgrens verk utifrån olika teman och inom dessa teman fokuserar vi på vilka idéer och värderingar som texterna förmedlar.

Genus

Omkring 1970 började den feministiska litteraturteorin skapas i och med en amerikansk forskare vid namn Kate Millett. Det var dock inte första gången feminismen kom till. År 1830 talades det om feminism för första gången (Tenngart, 2008). Tenngart (2008) lyfter feminismen utveckling genom historien i tre steg. Det första steget var att kvinnor skulle få samma ekonomiska, politiska och sociala rättigheter som män. Simone de Beauvoir menade att den kvinnliga identiteten skapas och påtvingas av samhället och kulturen. Detta steg kallas den anti-essentialistiska likhetsfeminismen. Därefter följde essentialistiska invändningar mot att speciellt framhäva den kvinnliga egenarten och mot det patriarkala systemet. Detta steg framhäver antagandet att kvinnor föds med vissa egenskaper som gör att de skiljer sig från män. I det slutliga steget ifrågasätts föreställningen om ett stabilt genus istället för den tidigare fokuset på könsskillnader. Judith Butlers teorier om kön och genuskonstruktioner ledde till att begreppet genusteori började användas istället för feminism. I och med detta nya skede studerades inte bara det kvinnliga utan även konstruktioner av manliga identiteter. Tenngart poängterar följande: ”Genusteori har gett flera nya möjligheter för litteraturstudiet. Litteraturen är förstås en del av den kultur som konstruerar könsroller” (Tenngart, 2008, s.123).

Kerry Mallan (2009) poängterar att skönlitteratur och kulturella texter har en betydelse för konstruktionen av könsroller. Texter som är skrivna för barn ger individuella och gemensamma kunskaper kring hur skönlitterära texter fungerar och hur den mänskliga tillvaron ser ut.

Det är en viktig uppgift att undersöka hur litteraturen medverkat samt fortfarande medverkar till att dela upp människor i två olika kategorier, kvinna och man. Det är även angeläget att undersöka hur litteratur kan motverka dessa genuskategorier samt skapa nya genuskonstruktioner (Tenngart, 2008).

Enligt Carlsson Wetterberg och Jansdotter (2004) var det på 1980-talet som begreppet genus blev mer accepterat än vad de varit tidigare. Innebörden av begreppet tog nu avstånd från biologiska bestämda uppdelningar av manligt och kvinnligt. Då studerades även förändringar inom manligheten. På 1990-talet breddades begreppet ytterligare då den tidigare synen på genus kritiserades. Därefter inkluderades andra kategorier och identiteter, vilket innefattade frågor om etnicitet samt sexualitet.

Yvonne Hirdman ger följande betydelse av begreppet genus: ”Genus är latin och betyder, slag, sort, släkte, kön” (Hirdman, 2001, s.11). Hirdman (2001) menar att begreppet genus används för att kunna förstå och diskutera tankar om vad som är kvinnligt och manligt. Genus innefattar världen omkring oss och inkluderar situationer, politik och arbete, över- och underordning och makt.

Hirdman talar om begreppet gender i anknytning till genusbegreppet. I Sverige har genus en betydelse som är grammatisk, vilket gör att en direkt översättning från gender till genus inte blir korrekt. Gender har istället i vissa fall översatts till socialt kön, men inte heller denna översättning anses vara helt riktigt. Begreppet genus används dock redan flitigt och blir därför en bättre översättning. I Hirdmans diskussion kring ordvalen genus, gender och socialt kön kommer hon fram till följande:

”[...] genus kan förstås som föränderliga tankefigurer ”män” och ”kvinnor” (där den biologiska skillnaden alltid utnyttjas) vilket ger upphov till/skapar föreställningar och sociala praktiker, vilka får till följd att också biologin kan påverka/ändras – med andra ord, det är en mer symbolisk kategori än ”roll” och ”socialt kön” (Hirdman i Carlsson, Wetterberg och Jansdotter, 2004, s.116).

I denna studie koncentrerar vi oss i första hand på begreppet genus istället för gender och socialt kön.

Hirdman (2004) behandlar begreppet genussystem som hon förklarar på följande sätt: ”Genussystemet är således en ordningsstruktur av kön. Denna grundläggande ordning är förutsättningen för andra sociala ordningar” (Hirdman i Carlsson, Wetterberg och Jansdotter, 2004, s.116). Genussystemet är användbart för att problematisera begreppet genus.

Kåreland (2005) talar istället om en genusordning som är ett mönster där det som definieras som ”kvinnligt” är underordnat det som definieras som ”manligt”. Kåreland menar att vissa beteenden eller sysslor kopplas till att vara kvinnliga och andra till att vara manliga. Genusordningen formar och influerar våra liv och det finns gränser för vad som anses som tillåtet för respektive kön. Denna ordning eller detta system som beskrivs av såväl Hirdman och Kåreland styr våra uppfattningar om vad som ses som kvinnligt/manligt.

I vår studie läggs ett särskilt fokus på hur Astrid Lindgren beskriver manligt och kvinnligt och framställer genus i de analyserade verken. Temat genus har lyfts fram därför att det är viktigt att den litteratur som barnen möter i skolan kan bekräfta både pojkar och flickor och utmana stereotypa föreställningar om kvinnligt och manligt. Följande kan läsas i Lpo94 som berör genusbegreppet:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla (Utbildningsdepartementet, 2006).

Ovanstående stycke berör även sådant som kan relateras till identitet, kränkande behandling, demokrati, alla människors lika värde, respekt, moral och värdegrund och som i sin tur kan vara betydelsefullt för individens självkänsla. Dessa begrepp uppkommer flertal tillfällen i denna studie. De kommer dock inte att förklaras närmare eftersom de inte är lika centrala i studien som begreppen didaktik och genus.

Metod

I Claes-Göran Holmberg och Anders Ohlssons (1999) bok *Epikanalys* beskrivs hur läsarens tolkningar påverkar dennes syn på en text. Följande kan läsas i boken: ”Alla läsare tillhör tolkningsegenskaper, använder sig av tolkningsstrategier utformade genom gemensamma värderingar, trosföreställningar och intressen” (Holmberg & Ohlsson, 1999, s. 39). Hur en text tolkas beror på läsaren, personliga värderingar och erfarenheter påverkar. Detta är vi medvetna om och vill därför tydliggöra att analysdelen bygger på tolkningar av texten. Det hade på så vis potentiellt kunnat se annorlunda ut beroende på vem som analyserar texterna.

Den metod som valts är *idéanalys*. Den behandlar de idéer som litteraturen förmedlar. En idé kan ses som en tankekonstruktion eller en värdering av händelser. Det kan vara en föreställning om hur individen ska agera i vissa situationer eller föreställningar om verkligheten. Det kan röra sociala föreställningar om idéer i samhället (Bergström & Boréus, 2005).

Idéanalys görs vanligen på politiska texter. I politiska texter finns det ett explicit syfte att övertyga människor om en viss ståndpunkt (Beckman, 2007). I skönlitterära texter finns ofta inget tydligt syfte att övertyga. Vi tolkar istället underliggande budskap i texterna. Det som texten förmedlar kan vara så som den tolkas av läsaren och inte författarens intentioner. Istället för att undersöka politiska idéer och föreställningar så ligger fokus på de bakomliggande idéer som de skönlitterära texterna förmedlar.

Studien är en kvalitativ textanalys. Fokus ligger på att hitta viktiga aspekter i texten genom noggrann läsning av textens delar och helhet och att se texten i olika sammanhang. Metoden syftar till att ett djupare innehåll av texten ska kunna upptäckas (Esaiasson m.fl., 2007).

Det finns ingen självklar mall för hur idéanalyser ska genomföras. Därför kan egna analysverktyg som stämmer bra överens med det bestämda syftet väljas (Bergström & Boréus, 2005). Analysverktyg är de konkreta tillvägagångssätt som används för att genomföra en idéanalys. Livsfrågor är det valda analysverktyget i denna studie. Kursplanen för grundskolan i svenska (2008) betonar att ett arbete med litteratur kan leda till svar på stora livsfrågor. Skönlitteratur ger individer stora möjligheter att komma i kontakt med olika livssituationer samt reflektera över livsproblem (Nilsson & Pettersson, 2009). Bergström och Boréus (2005) redogör i sin bok *Textens mening och makt* för dimensioner som analysverktyg. Livsfrågor är en dimension som används som analysverktyg i denna idéanalys. De teman som valts inom ramen för livsfrågor är relationer, känslor, genus och självkänsla.

Avgränsning

Vi är medvetna om att det förekommer flera intressanta livsfrågor att diskutera i Astrid Lindgrens böcker, men en begränsning i examensarbetet måste ske. Det blir för omfattande att ta upp alla

ämnena som texterna förmedlar. Ämnena så som etnicitet, samhällsfrågor och miljöfrågor kommer därför att uteslutas i detta sammanhang. Dessa ämnen kan vara intressanta att undersöka i vidare studier. Teman rörande livsfrågor som uppkommit genom analyser av böckerna har också relaterats till varandra. De ämnen som uppkom mest i samtliga böcker var de livsfrågor som prioriterades för att en jämförelse skulle kunna göras mellan böckerna.

I denna studie är argumenten i texten viktigare än den som skrivit texten. Innehållet kommer inte innefatta någon bakgrund om Astrid Lindgren och hennes liv. Det som är intressant i arbetet är vad som förmedlas i texterna, då syftet är att reda ut innebörden av vilka idéer och värderingar som förmedlas i texten. Detta gör att det i vårt arbete inte är lika intressant vem som skrivit texten. I och med detta är metoden en idécentrerad idéanalys istället för aktörscentrerad (Beckman, 2007).

Astrid Lindgren har skrivit böcker i en stor omfattning. En begränsning har dock gjorts till sex olika böcker då utrymmet i arbetet är för snävt för att analys av alla Astrid Lindgrens böcker ska kunna göras.

Huvudpersonerna i *Emil i Lönneberga*, *Pippi Långstrump* och *Lillebror och Karlsson på taket* har Astrid Lindgren skrivit fler än en bok om. Vi valde att analysera de första böckerna Astrid Lindgren skrev om varje karaktär för att få med ingående beskrivning av karaktärerna. *Bröderna Lejonhjärta*, *Mio min Mio* och *Ronja Rövardotter* skrev Astrid Lindgren enbart en bok om vardera.

Uppdelning av undersökningen

De böcker av Astrid Lindgren som analyserats har delats upp mellan skribenterna. *Bröderna Lejonhjärta*, *Mio min Mio* och *Emil i Lönneberga* har analyserats av Emelie Nilsson. *Ronja Rövardotter*, *Pippi Långstrump* och *Lillebror och Karlsson på taket* har analyserats av Therese Pettersson. Analys av *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* analyserades av samma skribent då det uppkommer likheter mellan dessa båda verk. Detta gäller även böckerna *Ronja Rövardotter* och *Pippi Långstrump*. I resultatdelen skriver och ansvarar varje skribent för de böcker som de analyserat. Därutöver har Emelie Nilsson ansvarat för metoddelen och Therese Pettersson har ansvarat för tidigare forskning och teorier. Resterande skrivarbete i examensarbetet har utförts i samarbete.

Presentation av de analyserade böckerna

Emil i Lönneberga

Emil i Lönneberga (1963) handlar om en busig pojke som är fem år gammal och heter Emil. Han bor i Katthult i Lönneberga med sin mamma Alma, sin pappa Anton och sin lillasyster Ida. Hos dem bor även drängen Alfred och pigan Lina. Alfred tog hand om gården och Lina skötte hushållet. Boken utspelar sig på en gård i Småland i förra seklets början. Läsaren får följa Emil när han hittar på alla tänkbara upptåg, som den gången han hissar upp sin lillasyster i flaggstången eller fastnar med huvudet i soppskålen. Emils hyss leder till att han blir inlåst i familjens snickarbod för att tänka över vad han gjort.

Mio min Mio

Mio min Mio (1960) handlar om nioåriga Bo Vilhelm Olsson som en dag försvinner. I början av boken får läsaren möta en ganska olycklig Bo som bor hos sina fosterföräldrar tant Edla och farbror Sixten på Upplandsgatan i Stockholm. Bo är inte önskad hos fosterföräldrarna och han trivs inte hos dem. Han längtar efter sin riktiga pappa som ingen vet vem han är. En dag hittar Bo en flaska med en ande i. Denna ande tar honom till Landet i fjärran där hans riktiga pappa bor, fader konungen. Han är konung vilket gör att Bo blir en prins, prins Mio. I Landet i fjärran får läsaren möta Jum-Jum som blir Mios bästa vän, men även Miramis, Mios trogne häst. Handlingen speglar Mios äventyr och magiska händelser. Det finns dock inte bara lycka i Landet i Fjärran. Riddar Kato tar barn till fånga och förvandlar dem till förtrollade fåglar. Mot slutet av boken strider Mio mot riddar Kato. Det slutar med att Mio hugger sitt svärd i Katos hjärta av sten. Då bryts förbannelsen och allt blir som det än gång varit igen i Landet i fjärran.

Bröderna Lejonhjärta

Bröderna Lejonhjärta (1973) handlar om två bröder vid namn Jonatan och Karl Lejon. Vidare i boken benämns de båda bröderna som Lejonhjärta i efternamn. Karl kallas för Skorpan i större delen av boken. Brödernas mamma är sömmerska och deras pappa for till sjöss när de var små och har inte kommit tillbaka. I början av boken får läsaren möta Skorpan som är mycket sjuk och rädd för att dö. En dag inträffar det en brand i huset de bor i. Detta leder till att Jonatan hoppar ut genom fönstret. Han tar då sin bror Skorpan på ryggen för att rädda hans liv. Jonatan dör då innan sin bror. Men så småningom dör även Skorpan på grund av sin sjukdom och då kommer även han till Törnrosdalen i Nangijala. Där får de båda bröderna vara med om äventyr tillsammans. Till en början verkar allt vara lycka i Nangijala men vidare i boken får bröderna möta

ondska. Den onde Tengil styr och ställer över folket i Körsbärsdalen. Han har en hemsk drake vid namn Katla som lyder honom. Mot slutet av boken uppstår en strid mellan de goda och de onda människorna i Nangijala. Det leder till flera människors död. Efter striden ger sig Jonatan och Skorpan iväg för att ta kedja fast Katla i hennes grotta och lämna henne att dö. Det går dock inte som planerat och Jonatan blir bränd av Katlas eld. Elden som vidrört Jonatan gör honom förklarad. Därför bestämmer sig de båda bröderna för att hoppa utför ett stup för att denna gång komma till Nangilima, där ingen ondska alls finns. Så blir fallet och denna gång är det Skorpan som tar sin storebror Jonatan på ryggen och hoppar.

Ronja Rövardotter

Ronja Rövardotter (1981) handlar om en självständig och nyfiken flicka vid namn Ronja. Hon bor i Mattisborgen tillsammans med sin mamma Lovis, pappa Mattis, den gamla mannen Skalle-Per och tolv rövare. Ronja är nyfiken och befinner sig mycket ute i Mattisskogen där hon trivs bra, men Mattisskogen kan också vara en farlig plats. Alla bor tillsammans i Mattisborgen. Den natten då Ronja föddes slog blixten ner i borgen så den delades på mitten. Ett brant stup bildades och fick namnet Helvetesgapet. Senare i boken så flyttar Mattis ärkefiende Borka in i med sonen Birk, sin fru och sina tolv rövare till ena sidan av Mattisborgen. Mattis och Borka var vänner en gång, tills de fick reda på att deras förfäder var fiender och då upplöstes deras vänskap. Ronja träffar en dag den jämgamla pojken Birk. Efter att Birk räddar Ronjas liv är de oskiljaktiga. De blir så nära vänner att de benämner varandra bror och syster. Tillsammans kämpar de för fred och rättvisa mellan deras fäder. Ronja och Birk håller sin vänskapsrelation hemlig då de vet att de inte tillåts vara vänner. Till slut blir situationen i Mattisborgen ohållbar för Ronja och Birk, de bestämmer sig för att flytta ut till Mattisskogen tillsammans.

Pippi Långstrump

Pippi Långstrump (1945) handlar om en annorlunda flicka som är snäll, rolig och starkast i världen. Pippi är en egensinnig flicka, hennes hår är morotsfärgat med två flätor som står rakt ut. Näsan ser ut som en liten potatis och är full med fräcknar, klänningen hon har på sig har hon sytt själv. Pippi är 9 år gammal, hennes pappa är kung på Söderhavet och hennes mamma är död. Under hela sitt liv har Pippi seglat med sin pappa men tröttnade på det och flyttade in i huset Villa Villekulla. I huset bor hon med sin apa Herr Nilsson och hästen Lilla gubben. I grannhuset bor två jämgamla barn som heter Tommy och Annika, de tre blir snabbt bästa vänner. Tommy och Annika följer alltid med på Pippis galna upptåg. Pippi vill inte gå i skolan, hon bakar på golvet, sover med fötterna på huvudkudden och leker kull med poliser.

Lillebror och Karlsson på taket

Lillebror och Karlsson på taket (1955) handlar om en helt vanlig pojke som heter Lillebror. Lillebror bor tillsammans med sin mamma, pappa och de äldre syskonen Bosse och Bettan. Han har även två vänner som heter Gunilla och Krister. Det Lillebror önskar sig mest av allt i hela världen är en alldeles egen hund. En dag flyger Karlsson på taket in genom Lillebrors fönster och de blir bästa vänner. Karlsson vill ofta ta med Lillebror på spännande och ibland farliga äventyr. Lillebrors familj eller vänner får aldrig träffa Karlsson, detta gör att alla i Lillebrors omgivning tror att Karlsson är någon som Lillebror hittat på. Detta leder till att Lillebrors mamma förbjuder honom att tala om Karlsson då hon inte tror att han existerar.

I vår studie har vi inte haft tillgång till originalutgåvorna som Astrid Lindgren skrev. De upplagor som vi haft tillgång till är *Emil i Lönneberga* (2009), *Mio min Mio* (2002), *Bröderna Lejonhjärta* (2007), *Ronja Rövardotter* (2001), *Pippi Långstrump* (2005) samt *Lillebror och Karlsson på taket* (2002).

Analys

I följande avsnitt analyseras sex olika böcker skrivna av Astrid Lindgren utifrån ett didaktiskt perspektiv. I varje stycke presenteras först de idéer och värderingar som texterna förmedlar och sedan förslag på hur dessa kan vara en tillgång i undervisningen. Det görs genom att koppla innehållet i böckerna till läroplanen för grundskolan (2006) och kursplanen för grundskolan i svenska, religion, historia, samhällskunskap (2008). I detta avsnitt ges svar på syfte och frågeställning. Analysen är uppdelad i de olika teman som valts.

I Lpo94 kan följande läsas gällande skolans uppdrag och värdegrund:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. (Utbildningsdepartementet, 2006 s. 3).

Ovanstående citat från Lpo94 innefattar studiens alla teman och är utgångspunkten i analysen. De valda teman som följer nedan är relationer, känslor, genus och självkänsla och faller inom ramen för livsfrågor.

Relationer

Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?

I kursplanen för grundskolan (2008) påträffas flertal gånger relationer i olika ämnen och sammanhang. Följande står skrivet rörande de mål eleverna ska uppnå i slutet av årskurs fem inom de samhällsorienterade ämnena: ”kunna samtala om viktiga livsfrågor som berör den enskilda individen och relationer mellan människor” (Skolverket, 2008, s. 71). Frågor om livet hör även till religionskunskapen i skolan. Centralt är att eleverna ska kunna: ”problematisera grundläggande demokratiska värden som människans egenvärde, människors lika värde och omsorg om de svaga” (Skolverket, 2008).

I tidigare forskning framhålls att skönlitteratur bidrar till identitetsutveckling och hjälper eleverna att skapa en förståelse för andra människor (Hallberg, 1993; Lindö, 2005; Nilsson & Pettersson, 2009). Därför kommer vi inom detta tema lyfta intressanta relationer som påträffas i Astrid Lindgrens litteratur som kan vara relevant i undervisningssammanhang.

I *Emil i Lönneberga* (2009) möts läsarna av busiga Emil som fyller sina dagar med att göra hyss. Resultatet blir att föräldrarna låser in honom i snickarboden i hopp om att Emil ska lära att

uppföra sig. I boken kan följande läsas: ”Det är synd om Svenssons i Katthult som har en sån illbatting te pojk, sa de. Honom blir det aldrig nånting av” (Lindgren, 2009 s. 7). Följande inträffar när Emil har gjort något olämpligt: ”Nu tog hans pappa honom hårt i armen och skakade honom” (Lindgren, 2009, s. 47). Sedan släpar pappan in Emil i snickarboden där han får tänka över sina hyss. I boken beskrivs även hur Lönnebergaborna har samlat ihop pengar för att Emils föräldrar ska kunna skicka honom till Amerika (Lindgren, 2009). Boken förmedlar att Emil är oönskad, ibland av hans familj men även av folket i hans omgivning. Ovanstående problematik påvisar att Emil blir utsatt för kränkande behandling, såväl psykiskt och fysiskt. Skolan ska sträva mot att varje elev: ”tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 8). Alla i skolan ska arbeta mot all form av kränkande behandling (Utbildningsdepartementet, 2006).

Emils mamma tar ofta hans parti när andra pratar illa om Emil: ”Emil är en snäll gosse, sa hon. Och vi älskar honom precis som han är!” (Lindgren, 2009). Även Emils pappa visar vid ett tillfälle att han tycker om Emil även om han gör en massa hyss: ”Emils pappa var minsann också rädd om sin pojke” (Lindgren, 2009, s. 22). Emils familj tycker om honom och vill honom väl. Men det kan diskuteras om pappans handlingar som mamman inte protesterar mot visar på respekt för sin son. Emils pappa använder hårda ord och handlingar för att försöka handskas med Emil. Som redan nämnt så tar han Emil hårt i armen, skakar honom och släpar honom till snickarboden där han blir inlåst. På följande sätt uttrycker sig pappan när Emil har smitit ut genom fönstret: ”Han har rymt genom fönstret, den luvern, sa Emils pappa” (Lindgren, 2009, s. 55).

Emil i Lönneberga utspelar sig i förra seklets början. Det gör att synen på barnuppfostran har förändrats. Relationen mellan far och son är intressant att diskutera, men här ges även tillfälle att diskutera relationer utifrån ett historiskt perspektiv. Historieämnet ska ge en förståelse för: ” de förutsättningar som funnits för män, kvinnor och barn i olika kulturer och samhällsklasser” (Skolverket, 2008). I *Emil i Lönneberga* beskrivs tiden och samhället de bor i lika mycket som Emil beskrivs (Hallberg, 1993).

I boken beskrivs även Emils och drängen Alfreds vänskapsrelation: ”Emil gjorde hyss och var en illbatting, men det struntade Alfred i. Han tyckte om Emil ändå [...]” (Lindgren, 2009, s. 67). Det syns en tydlig skillnad i Emil och Alfreds relation och hur andra ser på Emil. Alfred tycker om Emil precis som han är, han respekterar honom.

I *Mio min Mio* (2002) får läsarna möta Mios relation till sina fosterföräldrar där det tydligt framgår att han inte är önskad hos dem: ”Tant Edla sa jämt, att det var en olycksdag, när jag kom in i huset” (Lindgren, 2002, s. 10). Lindgren beskriver hur Mios fosterföräldrar flertal gånger nedvärderar honom: ”-sitter du och hänger med näsan över en bok nu igen, sa hon. Det är därför du är så liten och blek och eländig [...]” (Lindgren, 2002, s. 70). Boken skildrar Mios familjeförhållande med fosterföräldrar som aldrig ställer upp och som ser honom som en börda. På följande sätt uttrycker sig Mio i boken: ”Ibland när jag gått och lagt mig på kvällarna brukade

jag önska att Benkas pappa skulle vara pappa åt mig också” (Lindgren, 2002, s. 11). I brist på kontakt från sina fosterföräldrar tyr han sig till sin bästa vän Benka och Benkas pappa, men även tant Lundin i fruktaffären och Kalle Punt, en gammal och trött häst. Även i denna bok skildras en mindre bra relation mellan föräldrar och barn. Mio bli tydligt utsatt för kränkande behandling i form av nedlåtande ord, de respekterar honom inte. Mios relation till sina fosterföräldrar blir en kontrast till den bra relation han senare får till sin far (Lindgren, 2002). Mios pappa är precis som Mio vill att han ska vara. Han har alltid tid för sin son och han vill att Mio ska skratta så mycket som möjligt. Tant Edla tyckte att Mio skrattade för högt. Det är två olika livssituationer som står i kontrast till varandra.

I *Mio min Mio* framställs hur typiska familjeförhållanden ska se ut. Mio berättar hur Benkas familj är och bygger sina drömmar om hur en familj ska se ut på det. I Benkas familj målar de sträck på väggen för att se hur långt barnen har vuxit, de bygger kojor och åker ut i skogen och tältar (Lindgren, 2002). *Mio min Mio* skildrar hur olika sorters relationer kan se ut mellan människor som barn kan identifiera sig med. I Lpo94 kan följande läsas: ”Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 3). Förutom att skapa en egen förståelse för livssituationer genom litteratur så kan litteraturen även ge en förståelse för andra människor.

I Landet i fjärran får Mio en stark vänskapsrelation till en pojke som heter Jum-Jum: ”Han var min vän, Jum-Jum, han var verkligen min vän. Jag blev så glad när han ville följa med mig. Men jag ville inte att han skulle råka ut för något ont” (Lindgren, 2002, s. 85). Edström (2000) beskriver Jum-Jum som den idealiske lekkamraten. De respekterar och ställer upp för varandra. Denna relation påminner om den relation Emil och Alfred har till varandra.

I *Bröderna Lejonhjärta* (2007) beskrivs relationen mellan de två bröderna Jonathan och Skorpan Lejonhjärta som stark. Följande kan läsas i boken när bröderna möts för första gången i Nangijala: ”Där stod vi på slutningen ner mot ån och höll i varann och var gladare än det går att tala om för att vi var tillsammans igen” (Lindgren, 2007 s. 25). Brödernas starka relation till varandra genomsyrar hela boken. Relationen till föräldrarna nämns mycket lite. Eftersom de båda bröderna så småningom dör och kommer till en ny värld lever de utan sina föräldrar (Lindgren, 2007). De visar ingen saknad efter föräldrarna. Edström (2000) menar att mamman inte orkar med sin sjuke son vilket gör att Jonatan tar hand om honom. Det står inte tydligt i texten men handlingen kan tolkas så av läsaren. Hennes frånvaro i boken visar på en mindre bra relation mellan Skorpan och mamman. Hallberg (1993) menar att föräldrarna ofta får stå i handlingens bakgrund eller så är det dem som skapar tryggheten i Astrid Lindgrens böcker. Litteraturen förmedlar en stark relation som kan finnas syskon emellan. Brödernas syskonrelation kan också beskrivas som en vänskapsrelation. Men de skaffar sig också vänner i Nangijala. Så småningom visar det sig dock att det finns en förrädare bland dem. Det gör att det blir svårt att veta vem det

går att lita på. Läsaren möter förrädaren Jossi som sviker sina vänner för att få bli hövding över körsbärsdalen (Lindgren, 2007).

Både vänskapsrelationer och familjerelationer förekommer i *Ronja Rövardotter*. Ronja och Birk har en mycket nära vänskapsrelation som kan relateras till eleverna, då många elever kan ha erfarenheter av vänskapsrelationer. Ronja och Birk är nära vänner, de önskar att de vore syskon vilket de benämner varandra som i boken (Lindgren, 2001). Relationen mellan Ronja och hennes familj är trygg, familjen betyder mycket för henne. Ronja är mycket älskad och uppskattad, alla i familjen är rädda om henne och vill hennes bästa. Relationen mellan Mattis och Ronja är stark, de har en ömsesidig kärlek och förståelse för varandra. Lovis och Ronjas relation är trygg genom hela boken. Mattis tillfångatar Birk vid ett tillfälle, Ronja visar då tydligt att hon inte samtycker. Hon hoppar över Helvetesgapet till Borkas sida, för att visa Mattis att han gjort fel. Mattis i sin tur förnekar Ronja genom att säga att han inte längre har något barn (Lindgren, 2001). Detta säger Mattis för att såra Ronja som i sin tur sårat honom. Han väljer då att förneka hennes existens vilket leder till att Ronja inte längre kan leva med honom. Deras relation bli lidande av denna händelse. När Ronja flyttar till skogen rasar hela Mattis värld samman. Lovis kommer till Ronja för att få henne att förstå hur stämningen är hemma i Mattisborgen: "[...] varenda natt gråter han i sömnen och ropar på dig" (Lindgren, 2001, s. 193). Ronja lider av att vara ifrån familjen och längtar efter sina nära men kan inte förlåta Mattis. Till slut ber han om förlåtelse då han inte kan hantera saknaden av Ronja.

Familjerelationen mellan den trygga mamman och den omtänksamma och samtidigt auktoritära pappan är sådant som barn själva kan relatera till då den kan spegla en typisk familjerelation där konflikter förekommer. Hallberg (1993) menar att man i barnlitteraturen får möta trassliga familjeförhållanden där föräldrarna ibland framställs som oansvariga. Detta kan relateras till Ronja då hennes pappa vid upprepade tillfällen betar sig oansvarigt när han förnekar henne och tillfångatar hennes bästa vän.

I *Pippi Långstrump* skildras familjerelationen annorlunda då Pippis familj inte är närvarande. Pippis pappa är kung och sjökaptan på Söderhavet, Pippis mamma är död. Pippi nämner sin pappa vid vissa tillfällen men han är aldrig närvarande i boken. Hon säger att det inte är många som har så fina föräldrar som hon har (Lindgren, 2005). Relationen till pappan uppfattas ha varit trygg. När hon lämnade båten för att flytta till Villa Villekulla så grät matroserna på båten (Lindgren, 2005). Att bo ensam är något som Pippi trivs med och utåt sett verkar hon inte må dåligt av det. Edström (2000) beskriver Pippi som en optimal lekkamrat som representerar äventyr. Genom handlingar visar Pippi att hon tycker Tommy och Annika, hon ger dem presenter och bjuder dem på mat. Tommy och Annika uttrycker att de tycker om Pippi: "Annika, tycker du inte det är bra att Pippi har flyttat hit? Så klart att jag tycker, sa Annika. Jag minns inte ens en gång vad vi lekte förut, innan hon kom hit, minns du?" (Lindgren, 2005, s. 49). Tommy och Annika är i princip alltid närvarande och är de viktigaste personerna i Pippis liv, då hon saknar närvarande föräldrar. Apan Herr Nilsson är betydelsefull i Pippis liv och hon tar god hand

om honom. Han får följa med på Pippis äventyr och är alltid med när Tommy och Annika kommer på besök. Herr Nilsson sover i en egen docksäng bredvid Pippis säng och läsaren får intrycket att han betyder mycket för Pippi. Surmatz (1996) påpekar att Pippis olika ageranden är en parodi på traditionell uppfostran.

I boken *Lillebror och Karlsson på taket* är relationen mellan karaktären Lillebror och mamman trygg. Pappan finns med i boken och deras relation är bra. Lillebror säger vid ett tillfälle att han vill vara lika snäll som sin pappa (Lindgren, 2002). Det förekommer inga situationer där pappa och Lillebror umgås själva, däremot får mamman och Lillebror ofta tid tillsammans. Hon lyssnar på Lillebror och ger honom tröst och förståelse: ”Fastän han var en stor pojke, som redan gick i skolan, tyckte han ändå om att sitta i mammas knä, när ingen såg det” (Lindgren, 2002, s. 114). Hallberg (1993) menar att föräldrarna i *Lillebror och Karlsson på taket* mest skymtar i bakgrunden och inte är centrala. Lillebror och Karlsson blir snabbt bästa vänner, de har en speciell relation. Karlsson är inte direkt vänligt mot Lillebror, vill alltid ha det bästa för sig själv och förolämpar Lillebror: ”Karlsson tittade ogillande på honom” (Lindgren, 2002, s. 67). Detta spelar ingen roll för Lillebror då han ändå tycker att Karlsson är världens bästa: ”Lillebror glömde bort att vara arg. Han var bara glad att Karlsson hade kommit tillrätta igen” (Lindgren, 2002, s. 97). Karlsson är: ”[...]själva motorn för skämt och skoj och roligheter” (s. 120). Han utövar utpressning gentemot Lillebror genom att säga att han inte vill vara med om han inte får som han vill. I vänskapsrelationen är det Lillebror som ifrågasätter och är orolig medan Karlsson alltid är lugn (Edström, 2000). Karlsson vill ofta göra galna upptåg som gör att Lillebror hamnar i problematiska situationer. Lillebror har två äldre syskon, Bettan och Bosse. De retas mycket med varandra men har en nära relation. Lillebror har även två vänner, Krister och Gunilla: ”Lillebror tyckte mycket om Gunilla, han brukade ofta tala med sin mamma om hur ’fenominalt gullig’ hon var” (Lindgren, 2002, s. 98).

På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?

Innehållet i *Emil i Lönneberga* och *Mio min Mio* skapar diskussionsämnen, rörande kränkande behandling, respekt samt att alla människor är lika värda (Utbildningsdepartementet, 2006). Läraren kan ta tillvara på detta i ett arbete med värdegrunden. Enligt Lpo94 ska läraren reda ut och skapa diskussion kring samhällets värdegrund. Till kränkande behandling hör även begreppet mobbning (Utbildningsdepartementet, 2006). På så vis kan läraren inleda ett arbete om mobbning i undervisningen, ett ämne som är ytterst relevant att ta upp i skolan. Hallberg (1993) menar att det är viktigt att läsa böcker som berör mobbning med sina elever. Men då är det viktigt att ha en öppen diskussion som är så fördomsfri som möjligt.

Genom boken *Emil i Lönneberga* kan läraren diskutera med eleverna varför Emils pappa agerar på de sätt han gör när Emil gjort något hyss och vad som är rätt eller fel. Läraren kan tillsammans med eleverna diskutera detta dilemma. Det kan vara betydelsefullt att stanna upp i texten och diskutera olika lösningar på situationen (Löthagen & Staaf, 2009).

Läraren kan med hjälp av *Emil i Lönneberga*, *Pippi Långstrump* och *Lillebror och Karlsson* exempelvis inleda ett arbete om relationer ur ett historiskt perspektiv. På så vis kan eleverna jämföra familjerelationer idag med hur det såg ut på den tiden då dessa böcker utspelar sig. Det ger även en möjlighet att arbeta ämnesöverskridande. Resterande böcker utspelar sig också förr i tiden, men miljön och omgivningen är mer byggd på fantasi. Böckerna blir användbara att använda i undervisningen då läraren kommer åt Sveriges kulturarv som är relevant enligt Lpo94 (Utbildningsdepartementet, 2006).

Alfreds relation till Emil och Mios relation till Jum- Jum förmedlar att alla människor är lika värda och en respekt för varje människas egenvärde, vilket är relevant i ett undervisningssyfte (Utbildningsdepartementet, 2006). Det är en bra relation som kan tas upp i syfte att diskutera hur en vän ska vara, hur vänner är mot varandra. Den relation som de båda bröderna har till varandra i *Bröderna Lejonhjärta* är också en bra relation. Ett vanligt tema i barnlitteratur är att syskonrelationer står för trygghet (Hallberg, 1993). Bröderna har en relation där det finns en ömsesidig respekt och de värnar om varandra.

Läraren kan i samtal med eleverna använda samtliga av de analyserade böckerna som verktyg i ett temaarbete då man arbetar med familjekonflikter och relationer. Detta sätt att arbeta på är även något som Hallberg (1993) lyfter fram. Då flera olika typer av relationer speglas i dessa böcker kan den vara användbar i undervisningen då det finns flertal intressanta ämnen att diskutera kring.

Lillebror och Karlsson på takets relation till varandra är istället lite annorlunda och kan diskuteras i undervisningssammanhang utifrån frågor om hur det skulle kännas är vara vän med någon som Karlsson, som kan vara elak och egoistiskt? Karlsson säger elaka saker till Lillebror men Lillebror tycker ändå att Karlsson är den bästa vännen som finns. Detta kan bero på att Karlsson fick Lillebror att känna sig mindre ensam när de blev vänner. Lpo94 påvisar betydelsen av allas lika värde och att främja varje människas egenvärde (Utbildningsdepartementet, 2006).

Nilsson och Pettersson (2009) menar att innehållet i skönlitteraturen kan kopplas till elevernas egna erfarenheter. I undervisningen kan relationen mellan Karlsson och Lillebror diskuteras kring. Många elever kan ha erfarenhet av vänskapsrelationer, i vissa vänskapsrelationer kan den man leker med ibland kan vara elak, på samma sätt som Karlsson är mot Lillebror

Samtliga av de analyserade böckerna berör enskilda individer och relationer mellan människor som skapar frågor om livet. Skönlitteratur har visat sig vara identitetsutvecklande (Hallberg, 1993; Lindö, 2005; Nilsson & Pettersson, 2009). Alleklev och Lindvall (2000) beskriver en somalisk pojke som känner igen sig i Emils sätt att vara och hur hans familj är. Detta är ett exempel på hur barn kan identifiera sig med karaktärer och händelser i böcker. Handlingen i *Emil i Lönneberga* förmedlar sådant som kan inträffa inom ramen för familjerelationer. På så vis är boken relevant att lyfta fram i undervisningen.

Den svenska barnlitteraturen behandlar generellt synen på barn, familj och samhälle och ger rika möjligheter till högläsning i skolan (Hallberg, 1993). Läraren kan på så vis med fördel

använda samtliga av de analyserade böckerna som högläsning i undervisningen. Genom att ta in skönlitteratur i undervisningen ges tillfälle att diskutera olika slags relationer, både bra och mindre bra, som eleverna kan känna igen sig i och identifiera sig med.

Frågan om tillit uppkommer tydligt i *Bröderna Lejonhjärta* och är viktigt i alla typer av relationer. Ämnet kan vara relevant att ta upp i undervisningssyfte för att diskutera hur viktigt det är att kunna lita på varandra. Det innefattas av den rådande etik som skolan ska förmedla (Utbildningsdepartementet, 2006). Etik har även en betydande roll inom religionskunskapen (Skolverket, 2008). Läraren kan tillsammans med eleverna diskutera moralfrågor, demokrati, olika typer av relationer. Det är relevant då skolan ska vila på demokratins grund (Utbildningsdepartementet, 2006). Malmgren och Nilsson (1993) menar att demokrati kan göras till ett temaarbete då eleverna dagligen kommer i kontakt med frågor om rättvisa, konflikter och olika rättigheter. Osämjan mellan Mattis och Ronja kan leda till diskussion i klassen där läraren kan få tillfälle att ta upp ämnen såsom trygghet, ilska, orättvisa och saknad.

Pippi Långstrump är användbar i undervisningen då boken skildrar en annorlunda familjesituation. Det faktum att Pippi inte har några föräldrar närvarande och tar hand om sig själv kan skapa reaktion och diskussion. Läraren kan i undervisningen samtala och reflektera med eleverna kring detta: kan man om man är nio år, verkligen klara sig utan en mamma eller pappa och hur kan detta tänkas påverka Pippi? Lpo94 framhåller att eleverna ska utveckla förståelse för andra människors situationer och leva sig in i dessa (Utbildningsdepartementet, 2006). ”Det är samtalen och diskussionerna som vidgar våra vyer och får oss att se saker ur andra perspektiv” (Löthagen & Staaf, s. 54).

I samtliga av de analyserade böckerna förmedlas olika relationer och kan därför vara relevant att som läraren tillsammans med eleverna diskutera kring, då eleverna ska kunna samtala om livsfrågor som behandlar relationer (Skolverket, 2008).

Genus

Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?

I Lpo94 kan följande läsas:

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 4).

Bilden läsarna får av Emil som den knepiga och busiga pojken förstärker den traditionella uppfattningen hur pojkar är. Emil beskrivs som stark som en liten ox. Han har en egen bössa

gjord av trä som han leker med (Lindgren, 2009). Den bild som ges av den manliga rollen förmedlas ofta i böcker på följande sätt: ”Styrka och aktivitet står i hög grad pojkarna för [...]” (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005, s. 128). Karaktären Emil passar på så vis in i den typiska mansrollen som förmedlas i böcker. Följande kan läsas i *Emil i Lönneberga* vad gäller pigor och drängar: ”Det var drängar som plöjde och skötte hästarna och oxarna och körde in höet och satte potatis, och pigorna som mjölkade och diskade och skurade och sjöng för barna” (Lindgren, 2009, s. 9). Beskrivningen av vad som är kvinnligt respektive manligt skildras tydligt. Arbetsfördelningen sker utifrån kön och i vad som är typiska mans- och kvinnoyrsslor, ett traditionellt mönster som var vanligt i äldre böcker (Kåreland; Lindh-Munther, 2005). Vidare beskrivs i *Emil i Lönneberga* den omhändertagande och snälla mamman i kontrast till den auktoritära och bestämda pappan. Detta passar bra in på denna beskrivning av hur könsrollerna framställs i böcker: ”Manlighet kopplas till säkerhet, pondus och aktivitet; Kvinnlighet till rädsla oro, passivitet och förtvivlan” (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005, s. 142). Texten förmedlar typiska könsroller om vad som är manligt respektive kvinnligt.

Mios fosterföräldrars syn på pojkar är negativ: ”De tyckte, att det blev för mycket smuts, när jag hade varit i Tegnérslunden och lekt och att jag slängde kläder omkring mig och att jag pratade och skrattade för högt” (Lindgren, 2002, s. 10). De hade hellre velat ha en flicka men det fanns ingen på barnhemmet de kunde få. Under 1970-talet bedrevs forskning rörande könsroller i skolan som visade på att pojkar sågs som livliga och flickor som stillsamma (Kåreland, 2005). Det passar in på den bild som gestaltas i *Mio min Mio* av flickor och pojkar. Frågan blir då vilka signaler texten sänder ut till mottagarna. Innehållet går emot de riktlinjer rörande genus som finns i Lpo94 om att flickor och pojkar ska behandlas lika.

I *Bröderna Lejonhjärta* påträffas en kvinnlig karaktär vid namn Sofia som leder kampen mot Tengil. Lindgren beskriver henne som orädd. I boken kan följande beskrivning av Sofia läsas i ett samtal då Skorpan ifrågasätter varför just Sofia leder kampen mot Tengil: ”För att hon är stark och kan sånt, sa Jonatan. Och för hon är inte rädd ett ända dugg” (Lindgren, 2007, s. 57). I detta fall är det den kvinnliga karaktären som beskrivs som säker och stark. Det är vanligt att flickor i vissa fall uppfatta sig själva som sämre än pojkar (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005). På så vis är denna självsäkra, starka karaktär betydelsefull för att förmedla en stark kvinnlig roll som går emot traditionella könsroller. I motsats till denna starka kvinnliga karaktär så beskrivs Jonatan som en traditionell hjälte som är stark, modig och vacker. Men han beskrivs även som en traditionell kvinnlig karaktär i böckerna då han är vårdande och tar hand om sin bror (Edström, 2000).

Karaktären Skorpan gestaltas som osäker, rädd och ful: ”För jag har aldrig varit annat än en ganska ful och rätt så dum och rädd kille med skeva ben och allting” (Lindgren, 2007, s. 7). Det svarar mot den normen att pojkar ska vara hårda och tuffa (Schmidl i Kåreland, 2005). Skorpan beskrivs osäker och svag vilket inte stämmer överens med den traditionella mansrollen.

Karaktären Ronja målas upp som en stark, självständig och modig tjej: "[...] när hon säger nej, så är det nej, det har hon efter sin mor" (Lindgren, 2001). I boken finns en tydlig traditionell könsuppdelning. Lovis är hemma och lagar mat, tvättar, sköter om djuren och städar i kontrast till Mattis och hans män som är ute i skogen och rövar. Det finns specifika kvinnliga respektive manliga sysslor och dessa är typiskt könsfördelade (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005). Karaktären Mattis framstår till viss del som hård och har ett häftigt temperament, men han har även en känslös sida och gråter ofta: "Han kastade sig ner på golvet så stor han var, och där låg han och grät och skrek och förbannade, tills Lovis tröttnade på det" (Lindgren, 2001, s. 44). Vid flertal tillfällen är det Lovis som säger åt Mattis att sluta upp med att gråta. Härmed tar inte Lovis hänsyn till Mattis känslor. Sysslorna i boken är traditionellt uppdelade men känslomässigt är det Mattis som oroar sig för Ronja och gråter. Kåreland och Lindh-Munther i Kåreland (2005) menar att mödrarna brukar stå för det överdrivet ängsliga i Astrid Lindgrens litteratur. Detta stämmer inte in här, då det är Mattis som oroar sig allra mest för Ronja och är väldigt känslös.

Det avvikande i *Ronja Rövardotter* är förväntningarna som Mattis ställer på Ronja: "Jag är rövarhövding jag med, den mäktigaste i alla berg och skogar. Och det ska ju du bli också, Ronja mil?" (Lindgren, 2001, s. 65). Att Ronja är flicka är inget som någonsin hindrar henne i boken.

Vid ett tillfälle hamnar Mattis och Borka i slagsmål, då kan följande läsas:

Kvinnor och barn måste, såsom skick och bruk var, hållas borta. Det var inte nyttigt för dem ansågs det att se hur det gick till vid 'vilddjursmöten'. Så kallade styrkemätningar av denna sort, och med sina råa tag gjorde de skäl för namnet (Lindgren, 2001, s. 218).

Här framgår att kvinnor inte ska vittna våld utan istället skonas från detta. Ronja och Lovis får inte närvara när Mattis och Borka ska slåss.

Pojkar och flickor ofta hålls isär och befinner sig i enkönade miljöer där flickor leker med flickor och pojkar leker med pojkar (Kåreland och Lindh-Munther i Kåreland, 2005). Utifrån detta blir *Ronja Rövardotter* relevant att använda i undervisningen då Ronja och Birk går emot uppdelningen av flickor och pojkar. Ronja och Birk skildrar en vänskapsrelation mellan en flicka och en pojke. I boken är det aldrig fråga om att Ronja inte vill leka med Birk på grund av att han är en pojke.

I *Pippi Långstrump* gestaltas Annika på följande sätt: "Annika bråkade inte när hon inte fick sin vilja fram, och hon var alltid mycket prydlig i små välstrukna bomullsklänningar som hon aktade sig noga för att smutsa ner" (Lindgren, 2005, s. 12). Annika är skötsam och väluppfostrad och tycker ofta att Pippi är för djärv (Kåreland; Lindh-Munther, 2005). Pippi leker med kvinnliga och manliga roller medan Tommy och Annika håller sig till traditionella rollmönster, vilket utgör en tydlig kontrast (Surmatz, 1996). När Pippi ska gå i skolan kan hon inte uppföra sig och fröken säger att: "[...] ingen flicka som bar sig åt som Pippi kunde få gå i skolan[...]" (Lindgren, 2001 s. 61). Fröken menar här att flickor ska uppträda väl och för att Pippi ska få gå i skolan måste hon

uppföra sig. Edström (2000) menar att Pippi kan ha skapats av Astrid Lindgren i protest mot fina damen-idealet och att Pippi var ett rop på frigörelse.

Pippi Långstrump är skriven på 1940-talet, vilket gör att boken skiljer sig från vad dagens barn är vana vid. På den tiden fick man inte kalla fröken för ”du” som barn idag gör (Lindgren, 2005). Tommy är skötsam som Annika, men till skillnad från Annika så är han modig och hänger med på Pippis idéer (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005). Författarna menar att barn får möta mer pojkar än flickor i litteraturen och att det från tidig ålder innefattar mer makt och status att vara pojke.

Surmatz poängterar följande gällande Pippi Långstrump som karaktär: ”Pippi demonstrerar ett ”manligt”, fysiskt överlägset agerande. Men hon använder dessa attribut för att sätta männen på plats, inte för att på allvar inta rollen” (Surmatz, 1996, s.571). Följande beskrivs att Pippi kan lyfta sin egen häst, som i sin tur är av det manliga könet. Vid flertal tillfällen är Pippi uppnosig mot manliga karaktärer (Surmatz, 1996). På så vis strider Pippi starkt mot de traditionella könsroller läsare annars kan få möta i litteratur.

I *Lillebror och Karlsson på taket* är rollerna mellan mamman och pappan stereotipa. Mamman är hemma med barnen och står för matlagningen i kontrast till pappan som jobbar på kontoret. Det är mamman som oroar sig för Lillebror när han inte kommer hem: ”Mamma hade verkligen nerver, så att det sprätte om det” (Lindgren, 2002, s. 89). När Lillebror har varit uppe på taket med Karlsson och brandkåren hämtar ner honom säger pappan: ”[...] förstod du inte, att vi skulle bli oroliga? Förstod du inte, att mamma skulle gråta och vara lessen?” (Lindgren, 2002, s. 90). Detta visar på att pappan är orolig för Lillebror men mamman är så orolig att hon gråter. Därmed passar detta in på den traditionella kvinnorollen där rädsla och oro ofta kopplas till kvinnlighet (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005). Även *Karlsson på taket* är skriven på 1950-talet vilket speglar genusperspektivet ur ett historiskt perspektiv.

På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?

Emil i Lönneberga blir negativ utifrån ett genusperspektiv om den enbart läses, det krävs ett mer pedagogiskt syfte för att kunna lära av texten. I syfte att diskutera genus och traditionella könsmonster kan texten istället bli mycket användbar. *Mio min Mio* och *Lillebror och Karlsson* såväl som *Emil i Lönneberga* kräver litteratursamtal om genusfrågor för att bryta de traditionella könsmonster som texten förmedlar. Eleverna behöver få möta olika typer av könsmonster. Detta är relevant då läraren har ett ansvar att motverka traditionella könsmonster (Utbildningsdepartementet, 2006).

Böcker av detta slag kan användas i undervisningen för att jämföras med någon annan bok som strider mot traditionella könsmonster, som exempelvis *Pippi Långstrump* och *Ronja Rövardotter*. Dessa karaktärer stämmer inte överens med den typiska kategorin som innefattar hur kvinnor ska vara. Genom dessa karaktärer skapas nya genuskonstruktioner (Tenngart, 2008). Det är Lovis som bestämmer över männen i borgen och detta respekteras: ”De svor så det osade över Lovis

omänskliga hårdhet, men skrubbade sej som hon hade sagt. De tordes inte annat” (Lindgren, 2001, s. 101). Även *Bröderna Lejonhjärta* går emot typiska könsmönster. De manliga huvudpersonerna beskrivs som typiskt kvinnliga och karaktären Sofia som läsarna får möta har istället egenskaper av typisk manlig karaktär. Lindgren har även här skapat nya genuskonstruktioner.

Kursplanen för historia i grundskolan (Skolverket, 2008) påvisar betydelsen av att eleverna får ett då och nu-perspektiv, då Pippi speglar hur det var förr kan läraren använda boken som ett verktyg i ett historiskt perspektiv i undervisningen, på samma sätt som Emil. Detta gör att läraren kan arbeta ämnesöverskridande och på så sätt få in både svenska och historia i undervisningen. Det faktum att Pippi inte vill gå i skolan kan också skapa diskussion i undervisningen, då detta är något som idag är obligatoriskt för barn i Sverige.

Pippi blir relevant att använda i undervisningen då huvudkaraktären är en stark och självständig flicka som inte beroende av någon. Frågor kring genus och jämställdhet kan diskuteras tillsammans med eleverna: ”Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 4). Då skolan hjälper till att forma elevernas uppfattningar om kvinnligt och manligt är det relevant vad läraren har för uppfattningar om detta.

Pippi Långstrump och Ronja Rövardotter påminner om varandra då båda karaktärerna är självständiga, starka och står upp och försvarar de svaga. Ronja och Pippi kan därför samverka i undervisningen. Detta kan exempelvis göras med ett temaarbete där fokus ligger på att motarbeta stereotypa könsroller. I temaarbetet kan även Skorpan ingå, då han går emot stereotypa könsmönster eftersom han är en svag pojke.

Känslor

Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?

Eleverna ska i skolan få uppleva känslor och stämningar samt i flera avseenden kunna uttrycka känslor såväl i skriven som i talad form (Utbildningsdepartementet, 2006; Skolverket, 2008). Skolan ska sträva efter att varje elev i undervisningen i svenska: ”utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera” (Skolverket, 2008, s. 98). Utifrån detta resonemang kommer de känslor som beskrivs i de olika böckerna att kopplas till undervisningen.

Flertal gånger i *Emil i Lönneberga* beskrivs Emil som ledsen. Han gör det när han har fastnat i soppskålen och inte kommer loss, när han blir släpad till snickarboden av sin pappa, samt när Alfred åker ifrån Katthult under en längre tid. Emil beskriver inte tydligt varför han känner som han gör i dessa situationer. När han blir släpad till snickarboden uttrycker han dock att hans

pappa inte förstår honom. De gånger Emil blir ledsen är när han gjort något som föräldrarna inte förstår och blir arga för. Han är en missförstådd pojke. Han menar inget illa med det han gör men resultatet av hans agerande blir att människor stöter bort honom. Sedan kan det också diskuteras varför Emil blir så ledsen när Alfred åker ifrån honom. Det skulle kunna vara för att han tycker om Alfred så mycket men även för att Alfred är den enda som förstår honom. Emil visar även glädje i boken, för det mesta när han får vara med sin bästa vän Alfred (Lindgren, 2009).

I början av *Mio min Mio* beskrivs Mio som mycket ensam och ledsen. Han trivs inte hos sina fosterföräldrar och gråter av längtan efter sin pappa som han aldrig har träffat. Följande tänker Mio när han sitter ensam på en bänk i en park: ”Jag fick för mig, att det satt barn tillsammans med sina pappor och mammor överallt där det lyste. Det var bara jag som satt här ute i mörkret. Ensam” (Lindgren, 2002, s. 14). Denna sorg blir senare i texten till lycka då Mio får komma till en annan värld och träffa sin fader konungen. I Landet i Fjärran påträffas dock inte bara glädje. Sorg och ensamhet är tydliga känslor som visas i de olika äventyr Mio är med om. Barn som blivit bortrövande av Riddar Kato och förvandlas till förtrollande fåglar beskrivs. Under Mios äventyr får han möta Sorgfågel. ”Sorgfågel sjöng över skogen. Han satt i en trädtopp och sjöng så att det gjorde ont, när man hörde det” (Lindgren, 2002, s. 81). Fågeln representerar sorg och sjunger för alla de barn som blivit bortrövade. Läsarna får även möta sorgen fadern känner när Mio ger sig iväg på sitt uppdrag att strida mot riddar Kato. ”-Mio, min Mio, ropade han, och det var den sorgsnaste röst jag har hört. Men jag kunde inte vända tillbaka. Jag kunde inte (Lindgren, 2002 s. 73). Starka känslor av sorg och glädje varvas om varandra genom hela boken. Glädjen uppstår när Mio får vara med de människor som tycker om honom och ställer upp för honom. Läsaren får uppleva karaktärernas starka känslor.

Bröderna Lejonhjärta har liknande egenskaper som *Mio min Mio*. Texten växlar mellan starka känslor av sorg och glädje. Bröderna visar en obeskrivlig glädje när det får vara tillsammans. Skorpanns känsla av sorg är tydlig när de skiljs från varandra. Han visar uttryckligen att ensamhet är en hemsk känsla. När Jonatan ger sig iväg för att rädda Orvar ur Katlagrottan får Skorpan handskas med ensamheten: ”Jag begriper inte hur jag stod ut den tiden, när jag var ensam i ryttargården och hur jag fick dagarna att gå” (Lindgren, 2007 s. 65). Detta scenario tyder på hur viktig kontakten med familj och vänner är för ens välmående. Det är en värdering som både *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* förmedlar.

I *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* beskrivs tydligt känslan av att vara rädd. När Mio bodde på Upplandsgatan beskrivs hans rädsla för sina fosterföräldrar. Senare när han kommit till Landet i Fjärran uttrycker han sig på följande sätt: ”Då förstod jag första gången, att jag aldrig behövde vara rädd för min fader konungen, att vad jag än gjorde nu, skulle han se på mig med så där vänliga ögon som han gjorde nu [...]” (Lindgren, 2002, s. 31). Det gjorde Mio gladare än vad han någonsin varit. Folket i *Mio min Mio* är rädda för riddar Kato på liknande sätt som folket i *Bröderna Lejonhjärta* är rädda för Tengil och Katla. I *Bröderna Lejonhjärta* beskrivs diktatur. Tengil har all

makt och styr över folket i Körsbärsdalen. Som påpekas i texten så är Nangijala inget fritt land. Tengil säger inget, han bara pekar och då gör alla som han säger. Så småningom så leder denna diktatur till strid (Lindgren, 2007). Diktaturen sprider orättviskänslor och känslor av hat gentemot Tengil, folket har ingen yttrandefrihet.

Skorpan och Mio beskrivs båda som rädda. Mio är rädd för att förlora sin pappa, sin bästa vän och sin häst Miramis. På samma sätt är Skorpan rädd för att förlora sin bror och sin häst Fjalar. Rädslan ligger i att förlora det som får dem att må bra. Jonathan och Sofia beskrivs dock som orädda precis som de flesta andra av karaktärerna i boken (Lindgren, 2002; Lindgren, 2007). I dessa böcker förmedlas tydligt känslan av rädsla.

I *Ronja Rövardotter* får läsaren möta starka känslor av sorg, glädje, rädsla, ångest och svek. När Ronja befinner sig i Mattisskogen får hon inte vara rädd: ”I Mattisskogen fick man inte vara rädd, det hade hon hört ända sen hon var liten, och hon hade ju försökt vänja sig av med det. Men ibland gick det inte.” (Lindgren, 2001 s. 73). Ronja övervinner sin rädsla genom att utmana det hon är rädd för i skogen. Ronjas känslor gentemot Birk framgår som starka: ”Om hur bra det var att älska någon så att man inte behövde vara rädd ens för det svåraste [...]” (Lindgren, 2001, s. 188). Älskar man någon behöver man därmed inte vara rädd. När Ronja fastnar med foten i snön och inte kommer loss beskrivs hennes rädsla: ”Hon låg stilla och kämpade inte emot mer. Den fick väl komma då, tänkte hon, den sista kalla mörka ensamma natten som skulle göra slut på henne” (Lindgren, 2001, s. 76).

Edström (2000) menar att Ronja inte är ett ensamt barn som många andra av Astrid Lindgrens karaktärer. Ronja får mycket kärlek och närhet från hemmet. Innan Ronja träffar Birk så leker hon själv i skogen och trivs med ensamheten: ”Ja, ensam var hon, men hon saknade ingen. Vem skulle hon sakna? Hennes dagar var fulla av liv och lycka [...]” (Lindgren, 2001, s. 30).

Känslorna sorg och saknad förekommer i boken då Skalle-Per dör: ”Ronja hade aldrig sett någon dö, och hon grät en stund” (Lindgren, 2001, s. 231). Denna död påverkar Mattis svårt, Ronja och Lovis tröstar honom i den svåra sorgen. När Ronja flyttar till skogen känner hon en stor saknad och längtan efter familjen.

Glädje förekommer i boken. När Ronja föds blir det glädje i hela Mattisborgen och speciellt Mattis blir: “[...] från vettet av glädje” (Lindgren, 2001). Ronja känner glädje för att få vara tillsammans med Birk och när hon är omgiven av sin familj. Att få vara i skogen och känna sig fri är också något som bidrar till Ronjas glädje.

När Mattis tillfångatar Birk blir Ronja upprörd: ”Du kan inte göra så, skrek hon, och med knutna händer slog hon Mattis var hon kom åt. Ditt odjur, du kan inte göra så!” (Lindgren, 2001, s. 121). Mattis blir då ilsken och svarar Ronja hotfullt. Lovis går fram för att tvätta Birks sår i pannan men då tar Mattis tag i henne och slänger henne tvärs över golvet. Hon i sin tur slår till en av rövarna i rent raseri (Lindgren, 2001). Här blir familjerelationen komplex, alla blir osams på grund av Mattis tillfångatagande av Birk. Denna händelse är något som familjen inte kan komma

över i första hand, Lovis förbjuder Mattis att sova bredvid henne. Det krävs från Ronja att Mattis ska be om förlåtelse och acceptera Birk för att hon ska kunna förlåta honom.

I Pippi Långstrump får läsaren mest möta glädje och humor, men ibland även saknad efter en mamma och pappa. Pippi tar hand om sig själv men trivs också med ensamheten. Kåreland och Lindh-Munther i Kåreland (2005) syftar på att Pippi är en [...] ”symbol för det fria barnet” (s. 136). Pippi tycker om att ingen tvingar henne att äta fiskleverolja eller tjuvar om att hon borde gå och lägga sig. Vid ett tillfälle säger Pippi något som kan uppfattas som ensamhet: ”Jag tror jag måste gå och knyta mig ett slag, sa hon. Kan ni inte följa med in och stoppa om mej?” (Lindgren, 2005, s. 36). Tommy och Annika får stoppa om henne då ingen vuxen finns tillgänglig till att göra detta.

Vid ett annat tillfälle gråter Pippi. När hon är på kafferep hos Tommy och Annikas säger deras mamma åt Pippi att hon inte får komma dit då hon inte kan uppföra sig: ”Pippi såg förvånat på henne, och långsamt fylldes hennes ögon med tårar” (Lindgren, 2005, s. 138). Edström (2000) menar att Pippi inte känner till artighetsreglerna som exempelvis att barn ska respektera och lyssna på vuxna, då hon levt bland sjömän hela sitt liv. Detta gör att Pippi får svårt att smälta in i de situationer hon befinner sig i då hon inte vet vad gott uppförande är. Pippi vet inte hur hon ska uppföra sig och börjar därför gråta, hon skiljer sig från Tommy och Annika som vet hur barn ska uppföra sig gentemot vuxna och blir här medveten om detta.

Utanförskap förekommer i *Pippi Långstrump*. Vid ett tillfälle blir en pojke retad och slagen av fem andra pojkar. Pippi visar tydligt att hon tycker det är fel och försvarar pojken: ”Ni är feiga! Ni ger er på en ensam pojke fem stycken. Det är feigt. Och sen börjar ni knuffa en liten värlös flicka också. Usch så fult!” (Lindgren, 2005, s. 34). Även Pippi blir retad av pojkarna, de skrattar åt hennes utseende.

I *Lillebror och Karlsson på taket* är karaktären Lillebror ensam, han har ingen nära vän och detta framgår tydligt: ”Du, mamma, du har pappa, och Bosse och Bettan håller ihop jämt, men jag, jag har ingen” (Lindgren, 2002, s. 13). I boken förekommer saknad och en slags sorg, då Lillebror så gärna vill ha en hund: ”Ändå fanns det ingenting i världen som Lillebror längtade efter så mycket som just det där, att ha en egen hund” (Lindgren, 2002, s. 25). Denna saknad återkommer genom hela boken och Lillebror försöker övertyga sina föräldrar att få en egen hund. Lillebror söker ofta uppmärksamhet och tröst från mamman: ”Lillebror kom hem från skolan en dag, han såg förgrymmad ut och hade en stor bula i pannan. Mamma var i köket, och hon blev precis så uppskakad över bulan, som Lillebror hade hoppats, att hon skulle bli” (Lindgren, 2002, s. 48). Ensamheten som Lillebror känner försvinner den dagen Karlsson på taket blir hans vän, Karlsson bidrar till Lillebrors välmående. Efter att Lillebror träffat Karlsson känner han sig nästan aldrig ledsen och arg (Lindgren, 2002).

Vid ett tillfälle hamnar Lillebror i slagsmål med Krister då han påstår att Lillebror ljugar om att Karlsson finns. Mamman förbjuder Lillebror att hitta på historier om Karlsson eftersom han enligt henne och de andra i familjen inte existerar, detta sårar Lillebrors känslor (Lindgren, 2002).

I slutet på boken förekommer glädje, Lillebror får sin hund som han så länge längtat efter. En stor händelse som bidrar till Lillebrors glädje är att både hans familj och vänner träffar Karlsson, de förstår då att Lillebror hela tiden talat sanning (Lindgren, 2002).

På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?

Genom att läsa samtliga av de analyserade böckerna och diskutera handlingen kan eleverna få möta olika känslor och stämningar och få en djupare inblick i dessa (Utbildningsdepartementet, 2006). Följande påpekar Hallberg: ”Läraren kan vägleda sina elever genom att medvetet låta dem möta böcker med berättarstruktur som inbjuder eller nästan tvingar dem till inlevelse” (Hallberg, 1993, s. 113). Hallberg poängterar att det är genom inlevelse eleverna kan uppleva medkänsla och skapa en förståelse för texten, på så vis kan läraren fånga elevernas intresse. För att eleverna på ett djupare plan ska kunna koppla innehållet i böckerna till egna erfarenheter och känslor kan kortskrivning fungera som en hjälp till detta. Läraren ska utgå från elevernas erfarenheter i undervisningen (Utbildningsdepartementet, 2006). Eleverna får då skriva ner tankar kring en frågeställning som läraren har formulerat i cirka fem minuter (Löthagen & Staff, 2009). Frågor i detta sammanhang skulle kunna vara: Hur hade du känt om du varit karaktären i boken? När känner du dig ledsen? När känner du dig glad? På så vis kan eleverna få ytterligare förståelse för känslobegreppet. Läraren kan koppla innehållet till elevernas erfarenheter (Löthagen & Staaf, 2009). Eleverna kan få skriva och berätta om olika känslor och vad som får dem att känna dessa känslor.

Handlingen i de analyserade böckerna skapar diskussion om känslor och vad som är viktigt för att må bra. Vidare kan diskussioner om Förenta Nationernas (FN) barnkonvention som berör barns rättigheter upptas i undervisningssyfte (www.unicef.se). Hallberg (1993) poängterar att Bröderna Lejonhjärta ger möjlighet till betydelsefulla diskussioner. Hon påpekar dock att läraren bör vara förberedd innan läsningen. Efter läsningen skulle kortskrivning kunna användas för att ytterligare skapa en förståelse för texten (Löthagen & Staaf, 2009). Här kan frågeställningar som berör ensamhet, syskonkärlek och hopp tas upp.

Läraren kan lyfta den diktatur som beskrivs i *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* i relation till den demokrati som vi har i Sverige. Malmgren och Nilsson (1993) påpekar att elever dagligen möter frågor om demokrati när det arbetar i grupp och måste samarbeta: ”Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet” (Utbildningsdepartementet, 2006). Men även frågor om rättvisa samt konflikter mellan länder kan vara aktuellt att ta upp i undervisningen (Malmgren & Nilsson, 1993), inte minst med tanke på att Sverige är ett mångkulturellt land och det finns elever som kan ha egna nära erfarenheter av länder i konflikt. Det blir därför ytterst relevant att ta upp i undervisningen.

Både *Mio min Mio* och *Bröderna Lejonhjärta* berör starka känslor och upplevelser. Hallberg (1993) poängterar lekens betydelse för barn. Genom leken bearbetar barn svåra upplevelser. På så vis kan eleverna genom lek och drama skapa en djupare förståelse för litteraturen. Lek och

skapande arbete är betydelsefullt för aktivt lärande, speciellt i grundskolans tidiga skolår (Utbildningsdepartementet, 2006). I kursplanen för svenska står det skrivet att eleverna kan bearbeta och ta till sig texter genom drama och rollspel. Att tillägna sig en text behöver inte alltid innefatta läsning (Skolverket, 2008). På så vis kan läraren arbeta med dramaövningar för att eleverna ska få en djupare förståelse för innehållet i litteraturen. Eleverna kan i undervisningen få leka och dramatisera samtliga karaktärer och olika händelser som förekommer i böckerna. Hallberg (1993) menar att: ”I leken bearbetar barnet sina erfarenheter, och upplevelser integreras” (s. 25). I Lpo94 framgår det att eleverna ska få uppleva olika uttrycksformer, bland annat drama (Utbildningsdepartementet, 2006).

Vidare så är *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* bra böcker att använda som högläsningböcker då de är äventyrsberättelser. Dessa typer av texter ger stor möjlighet att fånga elevernas intresse och uppmärksamhet. På så vis kan dessa typer av böcker, som bygger på spänning, motivera de elever som är mindre motiverade till läsning (Hallberg, 1993). Lindö (2005) menar att det är viktigt att läraren tar till sig texten känslomässigt och läser den flera gånger innan högläsningen för att förbereda vad man vill samtala med eleverna om. Löthagen och Staaf (2009) påvisar betydelsen av att läraren anpassar arbetet efter elevernas läsförmåga och ålder.

När *Bröderna Lejonhjärta* kom fick den mycket kritik och ansågs vara för otäck för att vara en bok för barn (Edström, 2000). Löthagen och Staaf (2009) menar att läraren ibland väljer bort böcker som de anser är för otäcka och tunga. Men påpekar även att det kan vara effektivt att läsa sådana böcker som skildrar starka känslor, så som *Bröderna Lejonhjärta* och *Mio min Mio* gör. På så vis kan det vara bra om läraren eventuellt väljer ut delar från böckerna att läsa och diskutera med eleverna.

Samtliga av de analyserade böckerna kan kopplas till ett temaarbete kring känslor och respekt. Läraren kan ta upp moraliska frågor kring vad som är rätt och fel tillsammans med eleverna. Hur rätt betar sig egentligen Mattis i denna situation när man slänger Lovis tvärs över golvet och tillfångatar Ronjas bästa vän och gör honom illa? Detta är kränkande behandling gentemot Birk och Lovis och detta leder till frågor om hur man ska behandla varandra. Alla dessa känslor rädsla, kärlek, sorg, ilska, saknad och glädje kan användas som diskussionsunderlag i undervisningen. Lpo94 och kursplanen för svenska i grundskolan betonar att eleverna ska få uppleva känslor och stämningar i skolan i både skriven och talad form (Utbildningsdepartementet, 2006; Skolverket, 2008). Läraren kan låta eleverna redogöra för hur dessa känslor kan ta sig uttryck och hur karaktärerna känner sig i olika situationer. Ett temaarbete kring rättvisa och förebyggandet av kränkande behandling kan inledas då det förekommer i både *Mio min Mio*, *Emil i Lönneberga*, *Ronja Rövardotter* och *Pippi Långstrump*.

Pippi är relevant att tillämpa i undervisningen då kursplanen för svenska i grundskolan påvisar att skönlitteraturen kan användas som ett verktyg till att ge eleverna förståelse för det som är annorlunda (Skolverket, 2008). I boken beskrivs Pippi som en annorlunda flicka (Lindgren, 2005). Skolans grundläggande värden innefattar att alla människor är lika värda

(Utbildningsdepartementet, 2006). Läraren kan med utgångspunkt i detta samtala med eleverna och använda *Pippi Långstrump* för att föra diskussion och samtal kring det som är annorlunda och främmande. Vad är det som gör att Pippi är annorlunda? Eleverna kan också få en förståelse för att annorlunda kan vara något positivt. I detta fall kan ordet speciell användas istället för annorlunda eftersom det har en mer positiv klang.

Lpo94 påvisar betydelsen av att respektera alla människors egenvärde och respektera den enskilda individen. Det är relevant att läraren i arbetet har ett demokratiskt förhållningssätt (Utbildningsdepartementet, 2006). Utifrån detta blir *Lillebror och Karlsson på taket* relevant att diskutera i undervisningen då Lillebror i princip hela boken blir anklagad för att ljuga. Då alla människor ska respekteras, enligt Lpo94, är det även relevant att diskutera Karlssons agerande gentemot Lillebror, då Karlsson ofta är tjurig och arg utan anledning. Detta leder till frågor om hur Lillebror kan känna sig när Karlsson är elak, det leder även till frågor om hur en bra vän är. I undervisningssammanhang kan Lillebrors känslor diskuteras, vad är det som gör att Lillebror låter Karlsson behandla honom på detta sätt?

Självkänsla

Vilka idéer och värderingar förmedlas i ett urval av Astrid Lindgrens verk?

Följande kan läsas i Lpo94 angående självkänsla:

Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll därvidlag. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 7).

Med utgångspunkt i ovanstående stycke redogörs inom temat självkänsla hur de olika böckerna förmedlar självkänsla och på vilket sätt det kan tas tillvara på i undervisningen.

Emil är en missförstådd pojke. Han beskrivs som besvärlig och föräldrarna har svårt att handskas med honom. Vid flertal tillfällen får Emil höra att han inte kommer att bli något när han blir stor och att han är jobbig. Trots detta så är Emil stark och envis, han vet vad han vill och säger vad han tycker (Lindgren, 2009). I handlingen får läsaren inte veta så mycket vad Emil känner. Men eftersom han ibland blir utesluten från familjen och får höra att han inte duger som han är så kan det diskuteras hur detta påverkar självkänslan. Det kan inte vara lätt att värdera sig själv högt när andra inte gör det.

När Mio kommer till Landet i Fjällan får han veta vem han är. Han får veta att hans far är konung och att han själv är prins. Fadern har letat efter honom i de nio år som Mio har levt. Känslan av att inte veta vem ens far är kan tänkas inverka på självkänslan. Mio tror inte på sig själv. ”- Jumjum, tror du Miramis är lessen för att han måste vara hos mig, frågade jag” (Lindgren, 2002, s. 78). Han visar här att han är rädd för att hans häst inte ska tycka om honom och vilja

vara hos honom. Det kan vara ett tecken på att han tidigare inte blivit omtyckt och att det har påverkat självkänslan.

Karaktären Skorpan målas upp som osäker, rädd och ful. Detta blir en stor kontrast till hans äldre bror som målas upp som stark, modig och vacker (Lindgren, 2007). Följande säger Skorpan i början av boken: ”För jag har aldrig varit annat än en ganska ful och rätt så dum och rädd kille med skeva ben och allting” (Lindgren, 2007 s. 7). Innan de båda bröderna dör kan Skorpan ingenting och i Nangijala kan han plötsligt sådant han aldrig kunnat. Han kan springa, rida och simma (Lindgren, 2007). Men han har fortfarande ingen bra självkänsla. Upprepade gånger får läsaren höra Skorpan trycka ner sig själv. Ett exempel är när Jonathan tar på sig en av Tengils mannars kläder. Då menar Skorpan att Jonatan nu till och med blev fulare än han. Han jämför sig med sin bror och värderar inte sig själv högt. Dessa scenarion som uppkommer såväl i *Bröderna Lejonhjärta* som i *Mio min Mio* berör osäkerhet och förmågan att se sitt eget värde och är sådant som elever kan identifiera sig med.

Ronja har alltid fått kärlek och värme från hemmet och har byggt upp en stark självkänsla och trygghet i sig själv. Ronja har inga problem med att leka själv då hon vet att hemmet hon återvänder till är fullt av människor som lyssnar och bekräftar henne. Ronja får stöd hemifrån vilket exempelvis Emil och Mio inte får.

Pippi Långstrump är en flicka med god självkänsla, om någon ifrågasätter henne ifrågasätter hon dem tillbaka. Hon låter ingen trycka ner henne och om någon är elak mot henne så skrattar hon åt dem (Lindgren, 2005). Kontrasten mellan karaktären Annika och Pippi är enorm. Annika är feg, rädd, försiktig och svag till skillnad mot Pippi som är stark, oförsiktig och orädd. Pippi har dock inga närvarande föräldrar som ger henne stöd och kärlek, men är ändå en självsäker flicka. Detta kan bero på att hon har bott med sin pappa och matroserna på båten i hela sitt liv där hon blivit bekräftad och byggt upp en trygghet i sig själv. Det framgår inte i boken att Pippi är ensam då läsaren inte får veta hur Pippi tänker kring detta. Pippi är starkast i världen och känslan av att känna sig stark kan bidra till att känna trygghet i sig själv. Tommy och Annika bekräftar även Pippi genom att säga att hon är en rolig lekkamrat (Lindgren, 2005).

Lillebrors är ensam tills den dagen Karlsson blir hans vän. Innan Lillebror träffar Karlsson sitter han mest hemma och väntar på att något roligt ska hända. Läsaren får intrycket av att Lillebrors självkänsla är ganska låg, då han låter Karlsson vara elak mot honom. Lillebror säger inte ifrån när Karlsson fuskar, luras eller blir sur utan anledning. Han är bara glad att Karlsson finns i hans liv (Lindgren, 2002). Karlsson trycker ofta ner Lillebror: ”Såna där tjurbockar som du skulle aldrig slå vad [...]” (Lindgren, 2002, s. 67). När Krister påstår att Lillebror ljuger om Karlssons existens försvarar han sig själv och Karlsson. Han blir även arg på Krister och familjen när de skämtar om Karlsson. Karlssons självkänsla är däremot bra, då han menar att han är bäst på allt. Han är världens bästa ångmaskinskötare, världens bästa barnskötare och världens bästa lekkamrat (Lindgren, 2002). Karlssons självkänsla kan dock ifrågasättas då han är elak mot andra men inte verkar må dåligt av sitt eget beteende.

På vilket sätt kan de idéer och värderingar som framgår vara en tillgång i undervisning?

Samtliga av de analyserade böckerna speglar olika karaktärer med bra och mindre bra självkänsla. Innehållet i *Emil i Lönneberga* kan bidra till diskussion om självkänsla. Relevant kan vara att eleverna får sätta sig in i Emils situation och tänka efter hur de hade känt om de varit Emil. Dels kan detta skapa diskussion men även fungera som en introduktion till ett arbete om självkänsla. Löthagen och Staff (2009) beskriver betydelsen av introduktion. Läraren kan till exempel läsa ett avsnitt ur en bok medan eleverna får fundera på frågor kring texten. På samma vis kan de böcker som berör självkänsla, i det här fallet *Emil i Lönneberga* fungera som en introduktion till ett tema om självkänsla.

Karaktärerna Mio, Skorpan och Lillebror visar sig osäkra och läsarna kan få uppfattningen att de har låg självkänsla. Det gör att även dessa böcker kan användas för att lyfta diskussionsfrågor eller inleda ett tema om självkänsla. Lpo94 poängterar att skolan tillsammans med hemmet har en viktig roll i att stärka elevernas självkänsla och skapa trygghet (Utbildningsdepartementet, 2006). Karaktärerna Ronja och Pippi kan istället fungera som förebilder i arbetet med självkänsla i undervisningen, då de visar sig som starka, självsäkra individer med bra självkänsla. Pippi är en stark förebild som går emot den stereotypa kvinnorollen där kvinnlighet oftast kopplas till ängslan (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005).

Rosenblatt i Lindö (2005) menar att litteraturen kan hjälpa läsare att: "[...] utveckla sin föreställningsförmåga så att de känslomässigt kan engagera sig i andra människors livsvillkor". Detta kan läraren ta tillvara på i undervisningen och böckerna kan användas som ett verktyg för att komma åt att samtala om just självkänsla och olika typer av vänskapsrelationer.

Sammanfattande diskussion

I följande avsnitt ges en sammanfattning av analysdelen för respektive tema för att tydliggöra studiens resultat. Därefter diskuteras slutsatser som kan dras av studien.

Relationer

Samtliga verk förmedlar olika relationer som elever kan känna igen sig i och identifiera sig med. Eleverna kan genom litteraturen skapa en förståelse för andra människors livsförhållanden (Utbildningsdepartementet, 2006). Böckerna förmedlar starkt både bra och mindre bra relationer. I *Emil i Lönneberga* får läsaren möta Emils komplicerade relation till sin far. I *Mio min Mio* skildras Mios relation till sina fosterföräldrar som han inte mår bra av, situationen vänds sedan och läsaren får möta den bra relationen Mio får till sin pappa. I *Bröderna Lejonhjärta* beskrivs relationen bröderna har till sina frånvarande föräldrar. Den relationen de har till varandra är desto starkare. I *Ronja Rövardotter* har Ronja till en början en mycket trygg relation till sin familj. Efter ett stort bråk med fadern blir relationen komplex och tillslut ohållbar och Ronja flyttar ifrån familjen. Relationen mellan Birk är stark, de ser varandra som syskon och bästa vänner. I *Pippi Långstrump* får läsaren möta en annorlunda familjesituation då ingen av Pippis föräldrar är närvarande. Pippi tyr sig till Tommy, Annika och Herr Nilsson i brist på kontakt till vuxna. I *Lillebror och Karlsson på taket* är relationen mellan familjen och Lillebror stark, hans stora trygghet är mamman. Lillebror och Karlsson är bästa vänner, trots att Karlsson kan vara ganska elak mot Lillebror. När de inte är med varandra sitter Lillebror mest och väntar på att Karlsson ska komma till honom.

Böckerna förmedlar frågor rörande identitet, kränkande behandling, mobbning, demokrati, allas människors lika värde, respekt, moral, etik och värdegrund. Litteraturen förmedlar på så vis intressanta diskussionsämnen som är relevant utifrån ett didaktiskt perspektiv. Läraren kan arbeta med metoder i form av högläsning, tematiskt arbete, kortskrivning och dilemman utifrån de relationer som beskrivs i böckerna. Innehållet är väsentligt i undervisningen då de berör sådant som behandlas i Lpo94.

Genus

Samtliga av de böcker som ingår i analysen kan användas för att belysa genusfrågor. Litteraturen förmedlar företeelser som påvisar traditionella könsmonster, men även sådant som strider emot det. Huvudkaraktärerna i *Bröderna Lejonhjärta*, *Pippi Långstrump* och *Ronja Rövardotter* passar inte in i traditionella könsmonster. Skorpan, Mio och Lillebror skildras som svaga och osäkra till skillnad från Pippi och Ronja som framstår som starka och självständiga flickor. Emil förstärker istället den traditionella uppfattningen om hur pojkar är.

Kåreland och Lindh-Munther i Kåreland (2005) menar att mödrarna i Astrid Lindgrens litteratur står för trygghet och stabilitet som kontrast till fäderna som står för det äventyrliga och lekfulla. Mödrarna är ängsliga och ägnar sig åt hushållssysslor, kafferep och tar hand om barnen. Detta framgår tydligt i de flesta av de böcker som vi analyserat. I *Pippi Långstrump* är Annikas mamma en hemmafru som tar hand om barnen och håller i kafferep, i *Ronja Rövardotter* är det Lovis som sköter hushållssysslorna och männen är ute och rövar. I *Lillebror och Karlsson* på taket är mamman omhändertagande och ängslig när Lillebror inte kommer hem i tid till skillnad mot pappan som inte oroar sig i onödan. I *Emil i Lönneberga* intar pigan Lina och drängen Alfred dessa traditionella könsroller. Även föräldrarna passar in i stereotypa roller då mamman är omhändertagande och orolig till skillnad från pappan som är säker och bestämd (Kåreland; Lindh-Munther i Kåreland, 2005). I *Mio min Mio* möts läsaren av Mios fosterföräldrars värderingar som är stereotypa. De har förutfattade meningar om hur pojkar och flickor är. I *Bröderna Lejonhjärta* påträffas karaktären Sofia som stark och självständig och går emot traditionella uppfattningar om hur kvinnor är.

De böcker som analyserats rör alla frågor om genus, jämställdhet och likabehandling som är relevant att ta upp i undervisningen. De tar upp både svaga och starka pojkar och flickor samt traditionella familjer. Läraren kan lyfta de olika karaktärerna i böckerna för att belysa genusbegreppet. Den metod vi fokuserat på i detta tema är diskussion med eleverna. Innehållet är på så vis relevant att behandla i undervisningen då det är sådant som behandlas i Lpo94.

Känslor

I samtliga böcker får läsaren möta olika känslor. Emil blir ledsen när han inte blir förstådd. De gånger han visar sig mest glad är när han får vara med sin bästa vän Alfred. Mio i sin tur visar sorg då han inte trivs hos sina fosterföräldrar, men även när han blir lämnad ensam. På samma sätt blir Skorpan ledsen när han blir lämnad ensam. De båda bröderna blir glada när de är tillsammans och ledsna när de inte får vara det. Lillebror blir ledsen när Karlsson inte är hos honom. Då sitter han mest och väntar och längtar efter honom. Dessa böcker förmedlar att känslor och relationer är nära sammankopplade. Pippi bor ensam men trivs med ensamheten, trots detta tycker hon mycket om att leka med Tommy och Annika. Pippi står för glädje och humor. Ronja blir ledsen när hon möter orättvisor och glad när hon har sin familj och Birk omkring sig. Skogen är också något som gör Ronja glad. Karaktärerna mår bra när de omges av bra relationer där de får respekt och blir omtyckta.

Böckerna förmedlar frågor som berör känslor, känslouttryck och medkänsla. Böckerna ger även tillfälle för eleverna att känna sig in i och få uppleva de olika karaktärernas känslor. Inom temat känslor så uppkom även ämnen som demokrati, diktatur, barns rättigheter, moral, rättvisa och respekt. Innehållet är relevant då de innefattar sådant som berörs i Lpo94. Läraren kan arbeta med diskussionsövningar, kortskrivning, dramaövningar och högläsning för att få en djupare förståelse för hur temat skildras i böckerna.

Självkänsla

De karaktärer som beskrivs i böckerna är olika varandra på flera sätt. De har alla olika personligheter och även olika stark självkänsla. Emil beskrivs som stark i sig själv. Läsaren vet dock inte hur Emil värderar sig själv eftersom man inte ofta får veta hans tankar, detta gäller även Pippi. Vidare så beskrivs både Mio och Skorpan som osäkra och rädda, de framställs som att de inte har god självkänsla. De tror inte på sig själva och är rädda för att folk i deras närhet inte ska tycka om dem. Mio och Skorpan skiljer sig väsentligt mot Pippi och Ronja som har god självkänsla och en stark tro på att de kan klara vad som helst. Ronja har en stor trygghet från hemmet som kan ha bidragit till hennes starka tro på sig själv. Pippi har under hela sitt liv bott på havet med sin pappa och matroserna som tyckte så mycket om henne och detta kan ha bidragit till Pippi starka självkänsla. Lillebror uppfattas som osäker, mestadels i Karlssons närvaro då han inte säger ifrån när Karlsson betar sig illa. Det kan diskuteras hur Lillebror känner när Karlsson är elak mot honom.

Böckerna skildrar karaktärer med bra och mindre bra självkänsla och kan därför användas som diskussionsunderlag i undervisningen. Läraren kan ta tillvara på delar i böckerna då självkänsla framställs för att introducera ett arbete med självkänsla. Lpo94 (Utbildningsdepartementet, 2006) påvisar att läraren har en viktig roll när det gäller att ge eleverna en grundläggande trygghet och självkänsla.

Slutsats

Samtliga av de analyserade böckerna förmedlar idéer och värderingar som berör betydelsefulla aspekter inom relationer, genus, känslor och självkänsla i skolans kursplan och läroplan. Böckerna ger möjligheter för elever att komma i kontakt med olika livssituationer och livsfrågor. Det viktiga är dock att böckerna inte bara läses i undervisningen utan att diskussion och litteratursamtal genomförs. Litteraturen i sig kan ge stereotypa bilder om samhället, men med litteraturen som ett underlag för att lyfta och diskutera livsfrågor i undervisningen kan möjligheter för lärande ges.

Då barn i Sverige läser allt mindre skönlitteratur samt att eleverna oftast enbart får möta den inom svenskämnet är det viktigt att lärare prioriterar skönlitteratur i undervisningen (Skolverket, 2007; Malmgren, 2007). I denna studie ges exempel på idéer och värderingar Astrid Lindgrens skönlitteratur förmedlar och som kan vara relevant utifrån ett didaktiskt perspektiv. Studien visar på en möjlighet att använda skönlitteratur i undervisningen. Läraren kan arbeta tematiskt med skönlitteraturen som grund (Löthagen & Staaf, 2009). Astrid Lindgrens litteratur kan med fördel användas inom tematiskt arbete för att komma åt olika typer av livsfrågor. De värderingar och idéer vi sett att litteraturen förmedlar berör svenska, religion, historia och samhällskunskap och ger därför möjlighet till att arbete ämnesöverskridande.

Förslag på vidare forskning

Utifrån denna studie och de resultat analysen bidragit med vore det intressant att ta reda på hur mycket Astrid Lindgrens litteratur används ute på skolor i undervisningen, alternativt med enkät och intervjustudier. Vidare hade andra val av teman i analysen kunnat genomföras. Böckerna innefattar i hög grad intressanta teman som kan vara relevant utifrån ett didaktiskt perspektiv. Denna studie innefattar sex böcker av Astrid Lindgren. En större studie som innefattar fler böcker skrivna av Astrid Lindgren hade varit intressant att genomföra.

Litteraturlista

Verk av Astrid Lindgren

Lindgren, Astrid (1945 (2005)). *Pippi Långstrump*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid (1955 (2002)). *Lillebror och Karlsson på taket*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid (1960 (2002)). *Mio min Mio*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid (1963 (2009)). *Emil i Lönneberga*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid (1973 (2007)). *Bröderna Lejonhjärta*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, Astrid (1981 (2001)). *Ronja Rövardotter*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Litteratur

Alleklev, Birgitta; Lindvall, Lisbeth (2000). *Listiga räven*. Stockholm: En bok för alla.

Beckman, Ludvig (2005 (2007)). *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus.

Bergsten, Staffan (1998). *Litteraturvetenskap – en inledning*. Studentlitteratur: Lund.

Bergström, Göran; Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Kap 4. Idé och ideologianalys. Lund: Studentlitteratur.

Carlsson, Wetterberg, Christina; Jansdotter, Anna (2004). *Genushistoria – En historiografisk exposé*. Lund: Studentlitteratur.

Edström, Vivi (2000 (1992)). *Astrid Lindgren - vildtoring och lägereld*. Stockholm: Rabén och Sjögren.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Michael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2007). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Ewald, Annette (2007). *Läskulturer*. Malmö: Lärarutbildningen.

- Hallberg, Kristin (1993). *Litteraturläsning – barnboken i undervisningen*. Solna: Ekelund.
- Hirdman, Yvonne (2003). *Genus – om de stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Holmberg, Claes-Göran; Ohlsson, Anders (1999). *Epikanalys. En introduktion*. Studentlitteratur: Lund.
- Kerry, Mallan (2009). *Gender dilemmas in children's fiction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kåreland, Lena (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lindström, Gunnar; Pennlert, Lars Åke (2006). *Undervisning i teori och praktik – en introduktion i didaktik*. Umeå: Fundo.
- Lindö, Rigmor (2005). *Den meningsfulla språkväven*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Långström, Sture; Viklund, Ulf (2006) *Praktisk lärarkunskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Löthagen, Annika; Staaf, Jessica (2009) *Skön litteratur – vägar till läslust och språkutveckling*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Malmgren, Lars-Göran; Nilsson, Jan (1993). *Litteraturläsning som lek och allvar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Kersti Skans; Pettersson, Torsten (2009). *Litteratur som livskunskap – Tvärvetenskapliga perspektiv på personlighetsutvecklande läsning*. Göteborg: Livéna.
- Skolverket (2008). *Kursplaner och betygskriterier för grundskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Surmatz, Astrid. (1996). Markering av könsroller inom barnlitteraturen och hur de översätts: Astrid Lindgren: Pippi Långstrump och Bullerby i Litteratur og kjønn i Norden. Redigert av Helga Kress. Reykjavik: International Association for Scandinavian Studies.
- Tennart, Paul (2008(1972)). *Litteraturteori*. Malmö: Gleerup.
- Uljens, Michael (2009 (1997)). *Didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94*. Stockholm: Skolverket/Fritzes.

Skolverket (2007) *PIRLS 2006. Läsförståelsen hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen*. Stockholm: Skolverket.

Elektroniska källor

Astrid Lindgren (2010-12-06)

<http://www.astridlindgren.se/varlden-runt/karaktererna-i-andra-lander>

Unicef (2009)

<http://www.unicef.se/assets/barnkonventionen.pdf>